

O`zbekstan Respublikasi xaliq bilimlendiriw wa`zirligi
A`jiniyaz atindag`i No`kis ma`mleketlik pedagogikaliq
instituti

Mektepke shekemgi ta`lim kafedrasi
«Mektepke shekemgi ta`lim ha`m balalar sporti» ta`lim
bag`darinin` 4 «G» - kurs talabasi

Jabbarbergenova Aynura

PITKERIW QA:NIGELIK
JUMISI

**Tema: Balalardi ta`rbiyalawda mektepke shekemgi ta`lim
mekemesinin` shan`araq penen birge islesiw jollari**

Ilimiy basshi:
Kafedra baslig`i:

K.Tajimuratova
ps.i.k. Q.Tlewmbetova

No`kis - 2013 j

**Tema: Balalardı ta`rbiyalawda mektepke shekemgi ta`lim mekemesinin`
shan`araq penen birge islesiw jolları**

Mazmunı

Kirisiw.....	3
I bap. Balalar ta`rbiyasında shan`araqtın` tutqan ornı	
1.1. Shan`araqtın` birden-bir maqseti–balalar ta`rbiyasına qaratılğ`anlıg`ı.....	8
1.2. Balalardı ta`rbiyalawda mektepke shekemgi ta`lim mekemesinin` shan`araq penen birge islesiw jolları	
II bap. Mektepke shekemgi ta`lim mekemelerinin` shan`araq penen birge islesiw formaları.....	15
2.1. MShT mekemesi ha`m ata-analar ortasında alıp barılatug`ın islerdin` mazmun ha`m a`hmiyeti.....	22
2.2. Shan`araq ta`rbiyasinin` mektepke shekemgi ta`lim mekemeleri menen birgeliktegi alıp barılatug`ın jumısları haqqında.....	31
2.3. Mektepke shekemgi ta`lim mekemeleri-shan`araq-ja`miyet ortasındag`ı birge islesiw turleri.....	41
Juwmaqlaw.....	48
Paydalanılğ`an a`debiyatlar	51
Qosimsha.....	53

Kirisiw

Temannıń aktuallıgı: O`zbekistan Respublikası «Bilimlenliriw haqqında»gı nızam ha`m «Kadrlar tayarlawdın` milliy da`stu`ri»nde bilimlendiriw tarawındag`ı maqset ha`m wazıypalar anıq ko`rsetilgen. Bunda rawajlang`an demokratiyalıq ja`miyet da`rejesindegi joqarı kwalifikatsiyag`a iye Kadrlar tayarlawdın` milliy bag`darlamasın du`ziw ayırıqsha atap o`tilgen.

Mektepke shekemgi jastag`ı balalarg`a ta`rbiya beriwdin` baslı maqseti, bul ha`r bir insandı ha`r ta`repleme aqılıy jaqtan rawajlang`an etip ta`rbiyalaw, ha`r ta`repleme rawajlang`an insan degende, deni saw, ku`shli, g`ayratlı, o`z ana Watanın su`yiwshi mehriban, u`lkenlerdi sıylap, kishkenelerge g`amxorlıq jasawshı aqılılıq penen is tutıwshı adamlardı tu`sinemiz.

O`zbekistan Respublikası mektepke shekemgi ta`lim haqqındag`ı Nızamg`a muwapıq bala mektepke shekemgi ta`limdi u`yde, ata-analardıń erkin ta`lim beriwı arqalı yamasa dawamlı iskerlik ko`rsetetug`ın mektepke shekemgi ta`lim mekemelerinde, sonday-aq mektepke shekemgi ta`lim mekemelerine qaratılmag`an balalar ushın mektepke shekemgi ta`lim mekemelerde, mekteplerde, ma`ha`llelerde sho`lkemlestirilgen arawlı toparlar yaki oraylarda aladı. Bul jerde olar ha`ptede 2-3 ret shug`ıllanadı. Ata-analarg`a mektepke shekemgi ta`lim formasın tan`law huqıqı beriledi.

6-7 jaslı balanın` mektep ta`limine tayarlıg`ın anıqlawdı mektepke shekemgi jastag`ı balalar ta`lim-ta`rbiyası menen shug`ıllanıwshılar tiykarg`ı sha`rt esaplang`an – balanın` mektepke tayarlıg`ı mektepke shekemgi ha`m mektep da`wirindegi turmıs ta`rizi ha`mde iskerligi ushın ko`pir wazıypasın atqarıwı, shan`araq yamasa mektepke shekemgi ta`lim mekemesindegi ta`lim-ta`rbiya sha`rayatlarındag`ı mektep ta`limine azarsız o`tkeriwdi ta`miyinlew za`ru`rligin esapqa alıwları kerek.

Mektepke shekemgi jastag`ı balanın` mektep ta`limine o`tiwi ha`r dayım onın` o`miri, a`debi, qızıg`ıwı ha`m mu`na`sibetlerinde bir qansha qatan` o`zgerislerdi ju`zege shıg`aradı. Sonın` ushın balanı yaqi u`yde-aq mektep ta`limine tayarlaw, onı onsha qıyın bolmag`an bilim, tu`sinik, ko`nlikpe ha`m iskerlikler menen tanıstırıw kerek boladı.

Balalardı mektepke tayarlaw, birinshiden balalar baqshasında ta`rbiyalıq isti mektepke shekemgi ta`rbiya jasındag`ı balalardı ulıwma, ha`r ta`repleme rawajlandırıwdın` joqarı da`rejesin ta`miyinleytug`ın, ekinshiden balalardı mekteptin` baslang`ısh klaslarında o`zlestiriwleri lazım bolg`an oqıw pa`nlerin iyelewge arnawlı tayarlawdı ta`miyinleytug`ın qılıp sho`lkemlestiriliwin na`zerde tutadı. Usıg`an ko`re zamanago`y psixologiyalıq-pedagogikalıq a`debiyatta (A.V.Zaparojets, A.A.Venger, G.M.Lyamina, G.G.Petrogenko, J.V.Taruntaeva ha`m basqalar) tayarlıq tu`sinigi bala shaxsının` rawajlandırıw sıpatında anıqlanadı ha`m eki o`z-ara baylanısqa ta`replerinde: «Mektepke oqıwg`a ulıwma psixologiyalıq tayarlıq» ha`m «Arnawlı tayarlıq» ta`rizinde ko`rip shıg`ıladı.

Mektepke shekemgi ta`rbiya jasındag`ı balalar tiykarınan Mektepke shekemgi ta`lim mekemelerinde ha`m shan`araqta mektepke tayarlanadı. Mektepke shekemgi ta`lim mekemelerde balalardıń rawajlanıwı ha`m mektepke tayarlaw 3 basqısha a`melge asadı:

1. Balalar tilin rawajlandırıw
2. Fizikalıq rawajlandırıw
3. Ruwxıy jaqtan rawajlandırıw

Balalardı mektepke tayarlawdan maqseti bala shaxsın balalardı mektepke shekemgi jastag`ı balalar ta`lim-ta`rbiyasına qoyılatug`ın ma`mleket talaplarına muwapıq salamat ha`m jetik mektepke oqıwg`a tayarlang`an ta`rizi qa`lipleliwinen ibarat.

Mektepke shekemgi ta`lim mekemelerdin` shan`araq penen islesiw sistemasında anıq maqset, mazmun bolıwı kerek. Mektepke shekemgi ta`lim mekemelerinin` ata-analar menen islesiwinen ja`ma`a`t ta`rizinde ha`m jeke halda islesiw formaların sheberlilik penen qosıp alıp barıw, ken` ja`ma`a`t arasında pedagogikalıq analiz islerin sho`lkemlestiriw arqalı balalardı ta`rbiyalawda unamlı na`tiyjelerge erisiw mu`mkin. Balalar baqshası qa`nigelerinen ata-analar ha`m shan`araq penen birge islesken jumıslarınan en` ken` tarqalg`an forma ha`m usılların keltiremiz.

- Ata-ana ha`m shan`araq penen jeke islesiw. Bunda shan`araqta ta`rbiyashının` barıwı, ata-analar ushın sa`wbet o`tkeriw, olarg`a ma`sla`ha`t beriw, ata-analardı balanın` Mektepke shekemgi ta`lim mekemelerindegi turmısı menen tanıstırıw sıyaqlılar kiredi.

- Ata-analar menen ja`ma`a`t ta`rizinde sho`lkemlestiriletug`ın jumıslar. Bular ata-analardıń toparlıq ha`m ulıwmalıq ma`jilisleri, ata-analar mektebi, shembilikler, soraw-juwap kesheleri.

- Ko`rsetpegi jumıslar – jumıstın` bul tu`ri: ko`rgizbeler uyımlastırıw, balalardıń islerin ko`rsetiw, ashıq esikler ku`ni, ata-analar mu`yeshi, ata-analar ushın kitapxanalar sho`lkemlestiriw.

- Balanın` shan`arag`ın barıp ko`riw ha`m shan`araq ag`zaları menen jaqınnan tanısw.

- Ata-analar pedagogikalıq ta`lim beriw ha`m basqalardı ko`rsetiw mu`mkin.

Ata-analar balanı mektepke tayarlawda onda miynet ko`nlikpe ha`m iskerliklerin payda etiwge, miynetke mu`ta`jlikti ta`rbiyalawg`a, basqalardıń miynetin qa`dirlewge, miynet na`tiyjelerin abaylawg`a u`yretiwge qatan` itibar beriwı lazım. Miynet balalarda uyısw, dıqqat, intizamlılıqtı ta`rbiyalaw, sonday-aq maqsetke erisiwde shıdam sıyaqlı qa`siyetlerin rawajlandırıw quralı bolıp tabıladı.

- Mektepkе shekemgi ta`rbiya jasındag`ı balalardı shan`araqta ta`rbiyalawdı, ata-analar menen birge islesiwdi bunnan keyin ja`ne de quramalastırıw jolların izlepr tabıw shan`araqlıq ta`rbiyanın` sotsial ta`rbiya menen baylanısın bekkemlew mektepkе shekemgi ta`rbiya mekemeleri qa`nigeleri pedagogikalıq printsipler, bul tarawda ilimiy is alıp barıwshı izleniwshilerdin` ha`m metodistlerdin` za`ru`r wazıypası.

**Temanın` maqseti:** Mektepkе shekemgi jastag`ı balalardı ha`r ta`repleme rawajlanıwın ta`miyinlewge qaratılğ`an bolıp, mektepkе shekemgi ta`lim mekemelerinin`balalardı ta`rbiyalawda ata-analar menen alıp barilatug`ın jumislarinin` mazmuni, sonday-aq pedagogikalıq protsesstin`, ta`lim-ta`rbiyalıq islerdin` jaqsı a`melge asırılıwın ha`m ha`r bir iskerlik tu`rin durıs qa`liplestiriwge baylanıslıg`ın ta`miyinlewden ibarat.

**Temanın` wazıypası:** Mektepkе shekemgi ta`rbiya mekemesi qa`nigelerinin` en` birinshi wazıypası – balalar baqshası ta`rbiyalanıwshılarının` ata-anaları ha`m shan`arag`ının` basqa ag`zaları oyında bala ta`rbiyasında shan`araq birinshi da`rejeli a`hmiyetke iyeligi ha`m ha`r bir shan`araq balaların` aktivlesiwinde shan`araqlıq ha`m sotsial ta`rbiyanın` birligine erisilgende g`ana ku`tilgen na`tiyjege alıp keliwine shuqır isenim oyatadı. Mektepkе shekemgi ta`rbiya mekemesi ata-analarda pedagogikalıq bilimler tiykarın jaratadı. Olarda ta`rbiya haqqındag`ı pa`nge qızıg`ıw oyatıwdan ibarat.

Temanın` ob`ekti: Nokis qalalıq №16 mektepkе shekemgi ta`lim mekemesi.

**Temanın` metodları:** Mektepkе shekemgi jastag`ı balalarda pedagogikalıq protsessti sho`lkemlestiriw boyınsha baqlaw, eksperiment, anketa, gu`rrin`lesiw metodlarınan paydalanıw.

**Temanın` jan`alıg`ı:** Bul jumısta mektepkе shekemgi ta`lim mekemesi balalardı mektep ta`limine tayarlıg`ına ta`sir etiwshi printsipler haqqında

aytar eken, mektepke shekemgi ta`rbiya jasındag`ı balalardı shan`araqta ta`rbiyanın` ata-analar menen birge islesiwde, bunnan keyin ja`ne de quramalastırıw jolları izlep tabılsa maqsetke muwapıq bolar edi. Shan`araqtag`ı ta`rbiyanın` sotsial ta`rbiya menen baylanısın bekkemlew mektepke shekemgi ta`rbiya mekemesi qa`nigelerinin` pedagogikalıq alımları, bul tarawda ilimiy jumıs alıp barıwshı ta`jiriybe ha`m metodistlerdin` ornı ju`da` u`lken ekenligi na`zerde tutılğ`an.

Temannı` du`zilisi: Kirisiw, II bap, juwmaqlaw ha`m paydalanılğ`an a`debiyatlardan ibarat.

I bap. Balalar ta`rbiyasında shan`araqtın` tutqan ornı
1.1. Shan`araqtın` birden-bir maqseti – balalar ta`rbiyasına
qaratılğ`anlıg`ı

Bizin` ma`mleketimiz shan`araqlar sharayatın jaqsılaw, olardı materiallıq jaqtan ta`miyinlewdi ku`sheytiw maqsetinde g`amxorlıq qılmaқта. Ma`mleket ha`m ja`ma`a`tshilik balalardı tarbiyalawdı yasliler ha`m baqshalar, mektep-internatlar ha`m basqa usınday mekemeler bo`limlerin ken`eyttiriw arqalı shan`araqlarg`a ha`r ta`repleme ja`rdem bermekte.

Respublika basshıları shan`araqlarg`a ha`r ta`repleme ja`rdem beriwdi o`zinin` tiykarg`ı wazıypalarınn` biri dep esaplaydı.

Ma`mleketimiz balalarınn` yaslide, baqshada ta`rbiyalanıwı, ulıwma ta`lim mektebinde, akademiyalıq litsey, ka`sip o`ner kolledjlerinde, joqarı oqıw orınlarında bilim alıw ushın sarplanatug`ın qa`rejetlerdi jıldan-jılğ`a ko`beyttirip barmaqda.

Ma`mleketimiz basshıları shan`araqtı bekkemlew, onın` sharayatın jaqsılaw, adamlardıń turmıs parawanlıg`ın asırıwg`a ju`da` u`lken a`hmiyet bermekte. Shan`araqtın` bekkemligi balalardı ha`r ta`repleme tuwrı ta`rbiyalawg`a mumkinshilik beredi. Shan`araq, mektepke shekemgi ta`lim mekemeleri, mektep, miynet ja`ma`a`tleri ortasındag`ı baylanıstı jaqsılaw, ata-analardıń balalar ta`rbiyası ushın juwapkershiligin asırıw da`wir talabı esaplanadı.

Balanın` ta`rbiyasına shan`araqtag`ı sırtqı shart-sharayatlar u`ydin` jihazlar menen tolıqtırılıwı, gieginalıq, ulıwma ma`deniyat ha`m estetikalıq talapqa juwap beriwi de ta`sir etedi.

Perzent-shan`araqtın` quwanışı, ata-ananın` tayanışı, ja`miyettin` tiregi esaplanadı. Balalardıń sharapatı menen o`mir ja`nede shiyrin.

Perzent o`mir miywasi, shan`araq maqtanishi, keleshegi, baxti esaplanadi. Ata-ananin` ja`miyette tutqan ornı, perzent tarbiyasında u`lken a`hmiyetke iye.

Shan`araq o`zinin` tariyxiy rawajlaniwi da`wirinde uzaq ha`m quramali joldi basip o`tti. Bul joldin` o`zine ta`n o`zgesheliklerinen biri ja`miyettin o`z-ara baylanislari ha`m sotsial waziypalarinin` tu`pten o`zgergenligi.

Ja`miyettin` sotsial, ekonomikaliq du`zilisinin` o`zgeriwi shan`araqtin` qa`liplesiwine, onin` o`z-ara baylanis formalarina ta`sir ko`rsetedi. Ayriqsha, ja`miyettin` materialliq texnikaliq ha`m ruwxiiylik bag`darindag`i o`zgerislerin shan`araq xizmetinin` o`zgeriwine sebep bolmaqta. Bunday o`zgerisler shan`araq quriw, mehir-muhabbat, o`z-ara dosliq ha`m perzent ko`riwdi rejelestiriwde o`z sa`wlesin tawmaqta.

Ma`mleketimiz shan`araqlardi o`zinin` alip baratug`in siyasati orayında alip qaraydi. Usi sebepli mu`mkinshilik ortalig`ında mtaerialliq ha`m ruwxiiylik ja`rdem beriwge ma`jbu`r. Shan`araqliq ta`rbiya mektep, ja`ma`a`tshilik penen birligin ta`miyinlewden ma`pli.

Shan`araqtin` en` za`ru`r o`zgesheliklerinen biri insanlar a`wladin ko`beyttiriw. Balalardi sotsial turmisqa tayarlaw barasında shan`araq ma`lim da`rejede sotsial sho`lkemler menen ja`miyet rawajlaniwina uyg`in halda xizmette bolmaqta. Shan`araqliq ta`rbiya mashqalalarin izertlew, tiykarinan eki bag`darda alip barilmaqta. Bir ta`repte shan`araqliq ta`rbiya pedagogikanin` da`stu`riy bo`legi sipatında u`yrenilmekte. Ekinshi ta`repinen shan`araq sotsiaologiya ha`m filologiya bag`darında da izertlenbekte. Baspa so`zde dag`azalang`an maqalalarında usi salag`a qiziqqan alimlardin` shan`araqliq ta`rbiya o`zgesheliklerine sotsial-filosofiyaliq qarasinan jandasip atirg`anliqlari ma`lim bolmaqta.

Balalardin` balalar yasli ha`m balalar baqshasında uzaq mu`ddet boliwlarin olardin` jetilisiwine, iqtiyaj, qizig`iw ha`m qarim-qatnas

xarakterine jaman ta'sir ko'rsetedi. Baxitqa qarsi ha'zirgi waqitta ata-analardin` islep shig'ariwda ko'plep shug'illaniwlari sebepli o`zlerinin` toliq ta'rbiyalıq waziypaların orinlay almaslıqların tástıyıqlamaqta.

Shan`araqlıq ta'rbiya sotsial ta'rbiya menen tig'iz baylanista bolsa o'sip kelatırǵan jas a`wlad pa'rawanlıǵın ta'miyinlew mu'mkin. Ol yaki bunisinin` joqlıǵı ta'rbiyalıq protsesske jaman ta'sir ko'rsetedi.

Respublikamızda ha'zirgi ku`nde shan`araqlardin` sotsial a`hmiyeti artıp barmaqta. Shan`araqlardin` materiallıq iqtıyajların toliq qandiriw tiykarında balalar ta'rbiyasi ushin juwapkershilikti ku'sheyttiriw protsessi tezlespekte. Biz ushin shan`araq bekkemligin ta'miyinlewshi a`dep-ikramlılıq psixologiyalıq baylanislar ha`m ju`da` za`ru`r. Usi baylanis shan`araqlıq mu`na`sibetler, toliq sezimlik, emotsionallıq, atalıq ha`m analıq, shan`araqlıq baxitti ta'miyinlew iqtıyajların qandiradi.

Ata-analarg`a pedagogikalıq bilim beriw, shan`araqlıq ta'rbiya boyınsha ta`jiriybe almasıwi, ata ha`m analardi ta'rbiya jumislarına qızǵın tartiw olardi mektepke, ma`ha`lle komitetlerine mira`t etiw maqsetke muwapiq. Ata-analardin` bul baradag`ı en` za`ru`r waziypaları balaları jetilisiwin aldınan oylawları, ta'rbiya maqsetin anıqlaw.

Qoyılǵan maqsette a`melge asiriw xızmeti sheberlik penen sho`lkemlestiriwge baylanisli. Bunin` ushin:

a) Balalardin` turmisi ha`m shinig`iwin tuwri sho`lkemlestiriw (rejim, oyın, miynet, u`ydegi oqıw isleri, sport ha`m sog`an uqsas).

b) O`zinin` shaxsiy xızmeti ha`m dem aliwin sho`lkemlestiriw (jumista, u`y xojalıǵında, balalardi ku`tiwge, oqıwda, dem aliwda, jas a`wlat ta'rbiyasi ju`zesinen ja`ma`a`t islerine ha`m basqa).

Biraq, bul jolda bir qansha qiyınshılıqlar bar. Birinshi qiyınshılıq sonnan ibarat, aldın`g`ı shan`araqlar ha`m ta'rbiyanin` maqsetin ha`m o`z juwapkershiliklerin jaqsi bilse de ta'rbiya metodikalari, usil ha`m quralların anıq qollay almaydi. Belgili, shan`araqta bir-bir metodika ayırıqsha

qollanilmaydi, ba`lki ba`rshe metodikalar birgelikte qollaniladi. Bizin` ha`zirgi sha`rayatimizda ko`birek isendiriw ha`m og`an birgelikte metodikalar ko`birek engiziledi (misali, maqullaw, xoshametlew). Ma`jbu`r etiw basqalarg`a qarag`anda ja`rdemshi usil sipatinda qollaniladi.

Demek, ta`rbiya usillari ha`m metodikalarin tanlaw, olardi rawajlandiriw ha`m engiziw shan`araq turmisinin` za`ru`r formasi. Jas a`wlad ta`rbiyasinin` tabisi qandayda bir ayriqsha aling`an usillarina emes, ba`lki oylap ha`m jaqsi sho`lkemlestirilgen metodikalar dizimine baylanisli. Shan`araqta qollanilg`an ol yaki bul usillar haqqinda ga`p ketkende, soni este saqlaw lazim, eger shan`araqtin` turmis ta`rizi, turmisi ha`m moralina usillar tanlansa, ta`rbiyalıq na`tiyjelik asiwi yaki say kelmese, kerisinshe boliwi turmista ko`plep baqlang`an.

Shan`araqta balalardi ta`rbiyalaw o`zinin` bir qansha milliy o`zgesheliklerine iye. Olar xaliqtin` qa`liplesken shan`araqliq da`stu`rleri, u`rip-a`detleri, xaliqtin` psixologiyasi, turmisi ha`m turmis ta`rizi.

Ja`miyetimizdin` sotsial-ekonomikaliq rawajlaniwin jedellestiriw sharayatında insan faktorin payda etiw da`wir talabına aylandı. Jetiliken insan haqqında onin` miynetini ha`m turmisi, ruwxıyılıq rawajlanıwı haqqında g`amxorlıq respublikamızdin` tiykarg`ı maqseti. Kisi qa`siyetleri onin` miynetine, ruwxıyılıq ideyaliq ha`m ma`deniy baylıqlarına mu`na`sibetinin` tiykarları shan`araqta qa`liplesedi. Ja`miyet bekkem, ruwxıyılıq ha`m a`dep-ikramlılıq ta`repiñen salamat shan`araq bolıwınan ma`npattar. Usi sebepli respublikamız, sotsial turmis sharayatların jaqsılawda ja`rdem beriwdi ma`mleket a`hmiyetine iye is dep bileği. Keyingi jıllarda respublikamız ta`repiñen qabil qiling`an bir qatar qarar ha`m jol joriqlarda xalqımızdin` sotsial ma`deniy rawajlanıwin ta`miynlewshi pikirler, usınıslar beriledi, bular respublikamızdin` tiykari-shan`araqlardin` sotsial-ekonomikaliq ha`m ruwxıyılıq jetilisiwinde za`ru`r rol` oynaydi. Sonin` ushin shan`araqlardin` ha`r ta`repleme rawajlanıwı, ja`miyettin` rawajlanıwı demek. Usi ma`niste

keleshegimiz bolg`an jas a`wlad ta`rbiyasi ha`m onin` rawajlaniwi ma`mleket a`hmiyetine iye bolg`an ma`sele esaplanadi. Ekinshi ta`repinen, ja`miyettin` shan`araq ha`m shan`araqliq ta`rbiyalarg`a bolg`an talabi ku`n sayin artip barmaqta. Ata-analardin` balalar ta`rbiyasi ju`zesinen juwapkershiligin ku`sheytiriw, ta`rbiyalawg`a ta`n qizig`iwin asiriw, shan`araqliq ha`m sotsial ta`rbiya birligin ta`miynlew ha`zirgi ku`nnin` aktual ma`selelerinen biri.

Shan`araqliq ta`rbiya degende ata-analardin` o`z turmislari, turmis ta`rizleri tiykarinda bala shaxsinda du`n`ya qaras tiykarlari, siyasiy, a`dep-ikramliliq, estetikaliq ha`m basqa sotsial faktorlardi qa`liplestiriw maqsetinde sistemali, izbe-iz, ideyaliq ha`m ruwxliylik ta`sir ko`rsetiw protsessi tu`siniledi. Biraq, bunda ja`miyetimiz rawajlaniwi mu`na`sibeti menen shan`araq, onin` ba`rshe turmisliq basqishlari keskin o`zgerislerge ushirap atirg`anlig`i ha`m esten shig`armasliq kerek. Milletlerdin` tariyxiy, milliy ha`m regional o`zgesheliklerin esapqa alg`an halda shan`araqlar rawajlaniwi uliwma ha`m menshiklik rawajlaniwlar tiykarinda shan`araqliq ta`rbiyani maqsetke muwapiq jaqsilaw tiyis. Bul ma`mleketimizdin` shan`araqta jas a`wladti ha`r ta`repleme kamal taptiriw protsessinde qaratilg`an ilimiy ha`m a`meliy usinislariyan biri. Ha`zirgi zaman rawajlaniwi ha`r bir shaxstan waqiyaliqti tuwri tu`siniwdi, juwmaq shig`ariwdi, a`dep-ikramliliq pa`klikti ha`m sezimlik- nervliq shidamliliqti, ja`miyetimiz turmisinin` ba`rshe salalarinda bekkem ha`m aktiv boliwin talap etpekte. Ma`limki, shaxstin` bunday sotsial, emotsional, minez-qulik ha`m basqa sipatlarina shan`araq tiykar saladı, qa`liplestiredi ha`m kamal taptiradi.

Keleshegimizdin` qanday boliwin ha`zirgi ku`nde bir ta`rbiyalanip atirg`an jaslarg`a baylanisli. Bunday u`lken waziypa a`melge asiriwshi, materialliq ha`m ruwxliylik bayliqlardi do`retiwshi tiykar shan`araq. Shan`araq ja`miyettin` baslawish sotsial buwini sipatında quramali sostavqa iye bolip, ol o`z xizmetinde shan`araq ag`zalarinin` iqtiyaji ha`m uqiylilig`i, tu`rli xizmetinin` maqset ha`m waziypalarin g`ana emes, ba`lki ta`rbiyalıq

xizmetin ha`m sa`wlelendiredi. Onin` quramali ha`m ko`p qirli xizmetinin` turmislig`i eki ta`repleme.

-Birinshiden, ja`miyettin` kishi bir bo`legi sotsial o`zgerislerin o`te sezgirlik penen ilg`ap alatug`in, o`zinde sa`wlelendiretug`in belgi. Sog`an tiykarlanip shan`araqliq ta`rbiyani sotsial ta`rbiyanin` tiykarg`i bo`leklerinen biri dep esaplaw tiyis.

-Ekinshiden, shan`araq quramali ha`m ko`p qirli xizmeti onin` waziypalari ha`m du`zilisine, sotsial xizmetlerine, olardin` ba`rshe qizig`iqlarina, iqtiyajlari ha`m mu`na`sibetlerine baylanislig`in na`zerde qashirmasliq kerek.

Shan`araqliq ta`rbiya metodologiyasi ha`m metodikasi ushin en` za`ru`ri onin` baylanisli ta`replerin, yag`niy ta`rbiyaliq waziypalarin bir o`lshemge saliw, shan`araqtin` o`zine ta`n o`zgesheliklerin ha`m bar mu`mkinshiliklerin aniqlaw u`lken a`hmiyetke iye boladi.

Shan`araqtin` du`zilisi ha`m waziypalarin taliqlawda ol ja`miyettin` sotsial-ruwxliylik o`zegi ekenligi ja`ne bir ret ko`rinbekte. Usi sebepli shan`araqtin` aniq bir statusi, tiykari boliwi kerek ha`m ol kisiler ortasindag`i mu`na`sibetlerin ta`rtipke saliw, jaslarda a`dep-ikramliliq pa`ziyetlerin, fizikaliq rawajlaniwin, aqiliy ziyrekligin qa`liplestiriwi za`ru`r.

Shan`araqliq ta`rbiyanin` o`zine ta`nligi sonda, ol balalardi ata-analardin` ata-analiq, qan-qarindasliq qa`siyetlerin uzatip, shaxstin` uliwma him sezimlik rawajlaniwi g`ana ta`miynlep qalmay, ba`lki shaxstin` bar mu`mkinshiliklerin ha`m a`dep-ikramliliq rawajlaniwin ha`m o`stiredi. Usi sebepli shan`araqliq ta`rbiya ba`rqulla barlig`i, ko`rsetpeliligi ha`m shiraylilig`i menen ajiralip turadi. Onda tiykarg`i waziypa xaliq, a`depke ta`n ilajlardi balag`a tuwri u`yretiw, ma`slahat beriw, u`lken ta`jriybesi g`ana emes, ba`lki shan`araqtin` jasaw ta`rizi, ortalig`i, ata-analardin` ka`sip-o`neri, shan`araq ag`zalarinin` ruwxliylik-psixologiyaliq mu`na`sibetleri oynaydi.

Shan`araq ha`m shan`araqliq ta`rbiya mashqalalari menen shug`illaniwshi alimlardin` izertlewlerinde tiykarg`i itibar shan`araq boyinsha a`meldegi boliniwina ha`m balalar ta`rbiyasinda ata-analarinin` aktiv da`rejesine qaratiladi. Sonin` menen birge, ata-analardin`, balalardin` ha`m hayallardin` ba`ntligi ha`m olardin` balalar ta`rbiyasina bolg`an ta`siri shan`araqtin` materialliq mu`mkinshilikleri ha`m turar jaylarina baylanisli u`yreniledi.

1.2. Balalardı ta`rbiyalawda mektepke shekemgi ta`lim mekemesinin` shan`araq penen birge islesiw jolları

I. Shan`araq – neke pitimi tiykarında ju`zege keletug`ın ja`miyet ag`zaların` o`z-ara tuwısqanlıq ha`m ekonomikalıq qarım-qatnasıqlar menen baylanısqan, birge jasaytug`ın ha`m bir-biri ushın ruwxıy jaqtan juwapker bolg`an baslang`ısh sho`lkem. Shan`araq ja`miyettin` bir bo`legi bolıp balalardı ja`miyettegi belgili orınlarg`a tayarlaw maqsetinde xızmet etedi. Bizin` ma`mleketimiz shan`araqlardıń jag`dayın jaqsılaw, olardı materiallıq jaqtan ta`miyinlewdi ku`sheytiwde g`amxorlıq etip atır. Ma`mleket ha`m ja`miyetshilik balalardı ta`rbiyalawda yasilier ha`m baqshalar, mektep internatlar h.t.b. mekmelerdin` tarmaqların ken`eytiw arqalı shan`araqlarg`a ha`r ta`repleme ja`rdem bermekte. Xalıq jasaytug`ın turaq jay, mektepler, balalar ha`m meditsina mekemelerin qurıw, olardag`ı jag`daydı jaqsılaw isi a`melge aspaqta.

Respublika basshıları shan`araqlarg`a ha`r ta`repleme ja`rdem beriwdi o`zinin` tiykarg`ı wazıypalarınan biri dep biledi. Ma`mleket balalardıń yaslida, baqshada ta`rbiyalanıwı, ulıwma bilimlendiriw mektebinde, texnikum, uchilishe, joqarı oqıw orınlarında bilim alıwları ushın sarplanatug`ın qa`rejetlerdi jıldan jılǵa ko`beytip barmaqta. Shan`araqlarg`a qolaylıq tuwdırıw, olardıń materiallıq jag`dayların jaqsılaw bala ta`rbiyası menen shug`ıllanıwı ushın u`lken jen`illikler jaratılǵan. Ma`mleket shan`araqtın` ta`rbiyalıq wazıypasın joqarı bahalaydı, bul isti na`tiyjeli a`melge asırıw ushın barlıq jag`daylardı jaratadı.

Ma`mleket shan`araqtı bekkemlew, onın` jag`dayın jaqsılaw, adamlardıń turmıs jag`dayların asırıwg`a u`lken a`hmiyet bermekte. Shan`araqtın` bekkemliligi balalardı ha`r ta`repleme durıs ta`rbiyalawg`a mu`mkinshilik beredi. Shan`araq, baqsha, mektep, miynet ja`ma`a`tleri ortasındag`ı baylanıstı jaqsılaw, ata-anlardın` balalar ta`rbiyası ushın juwapkershiligin asırıw ha`zirgi da`wir talabı bolıp esaplanadı.

Bala ta`rbiyası menen jaqsı shug`ıllanıw ha`m shan`araqtı bekkemlew din` za`ru`rli tiykarı xalıqtın` jag`dayın jaqsılaw, turmıs da`rejesin ko`teriw boyınsha ha`zirgi ku`nde ma`mleketimiz basshıları ta`repinen shıg`arılıp atırg`an pa`rmanlar ha`m nızamlar bulardı a`melge asırıw boyınsha belgilenip atırg`an ilajlar ko`p milletli xalqımızdın` raxmetine iye bolmaqta.

Jaqsı jag`dayda jasag`an balalar u`lkenlerden minez-qulıq qag`ıydaların, sa`lemlesiw, shiyrin so`zlik, siz dep so`ylew, raxmet aytıw, keshirim soraw, u`lkenlerdi hu`rmet-izzet, kishilerge g`amxorlıq etiw, adam qa`dirine jetiw, o`zine jaqın adamlarg`a mexribanlıq ko`rsetiw sezimlerin u`yrenip, sin`irip otıradı.

Ekinshi ta`repten, balalardıń barlıq is-ha`reketleri u`lkenlerdin` baqlawında boladı, na`tiyjede u`lkenler balalardıń jaqsı islerin quwatlap, unamsız islerden qaytarıp, olarg`a durıs jol-joba ko`rsetedi, ne jaqsı ne jamanlıg`ın, qanday is paydalı, qaysısın zıyanlıg`ın tu`sindirip baradı.

II. Perzent – shan`araqtın` quwanışı, ata-ananın` tayanışı, ja`miyettin` ku`shi. Balalardıń sharapatı menen turmıs ja`ne de shiyrin, o`lim onın` qasında qorqınısh salmaytug`ınday tu`yiledi, - degen edi inglis filosofi Frensis Bekon.

Perzent o`mir miywesi, shan`araqtın` maqtanışı, keleshegi, baxtı bolıp esaplanadı.

O`mirinin` birinshi jılınan baslap bala shaxsın qa`liplestiriw, yag`nıy onın` ta`rbiyası menen shug`ıllanıw shan`araqtın` tiykarg`ı wazıypası bolıp tabıladı. Shan`araq ja`miyettin` baslang`ısh zvenosı bolıp, onda jan`a insan du`nyag`a keledi, bul kishi ja`miyetlik topar bala ushın da`slepki turmıs mektebi. Ata-analar balanın` birinshi oqıtıwshısı ha`m ta`rbiyashısı bolıp tabıladı.

Bala ta`rbiyasında ata-ananın` wazıypası rolin ko`plep bizin` xalqımızdın` naqıl-maqallarında ushıratıw mu`mkin:

1. «Anasına qarap qızın al»

2. «3-ret anan`a son` a`ken`e sa`lem ber»
3. «Qus uyada ne ko`rse, ushqanda sonı iledi»
4. «Iyne qayaqqa ju`rse, jip te soyaqqa ju`redi»
5. «Aldın`g`ı arba qayaqqa ju`rse, keyingiside soyaqtan ju`redi»

Sonın` menen birge ha`diste «Perzentlerin`izdi izzet-ikram etiw menen birge a`dep-ikramında jaqsılan`ızlar» delingen. Ha`diste ta`rbiya, a`dep-ikram, o`z-ara doslıq qatnasıqlar, tuwısqanlıq mehir-aqıbet, a`dillik penen bir qatarda ata-ana ha`m balalardın` huqıqları o`z sa`wleleniwin tapqan.

Eger shan`araq ma`nissiz o`mir su`rse, tek jeke ma`pin oylasa, eger shan`araqta rehimsizlik hu`kim su`rse, bulardın` ha`mmesi balanın` ruwxıy du`nyasına unamsız ta`sir etedi. Sonlıqtan, ata-analar ushın shan`araq ta`rbiyası, da`slep o`z-o`zin ta`rbiyalawdan ibarat bolıwı kerek.

Respublikamız balalarg`a ko`rsetetug`in a`meliy ta`sirin shan`araq arqali a`melge asiradi. Shan`araqtın` balalarg`a ko`rsetetug`in ta`sir ortalig`i sonshelli u`lken, ol ja`miyet ta`siri menen birgelesip ketedi. Usi menen birge, biz onin` o`zine ta`n mu`mkinshilikleri barlig`in inkar ete almaymız.

Jetiliskeń insan ta`rbiyasında shan`araq ja`miyet menen tutas bir birlikti quraydı, bul ha`zirgi ku`nimiz ushin ta`n o`zgesheliklerinen biri. Ayırıqsha, ata-analar ha`m ja`miyet ag`zalarinin` miynet xizmetleri, xarakteri, er ha`m hayaldin` ten` huqıqlig`i, o`z-ara hu`rmet, perzentlerin izzetlew, hu`rmetlew, sotsial ha`m puqaralıq isenimi, shan`araqlıq ma`deniy turmisinin` barlig`i ha`m o`sip atirg`anlig`i shan`araqlarg`a ta`n paziylet sipatında qa`dirlenbekte.

Balalar ta`rbiyasına birinshi na`wbette ata ha`m ananın` o`z-ara mu`na`sibetleri u`lken ta`sir ko`rsetedi. Bizin` ja`miyetimizde er ha`m hayallardin` ten` huqıqlig`i ta`miyinlengen bolsa da, biraq biologiyalıq ten`lik joqlig`in inkar ete almaymız. Usi sebepli analar balalar ta`rbiyası ushin ko`birek miynet qiliwların taqaza etedi. Bunnan tis, hayallar shan`araqta erkeklerge qarag`anda ko`birek waqtin u`y jumislarına sariplaydı. Sotsiologiyalıq izertlewlerdin` ko`rsetiwinshe, ha`tte dem aliw ku`nleri de

hayallar u`y jumislari ushin tog`iz saattan on bir saatg`a shekem waqit ajiratadi. Islewshi hayal balalar ta`rbiyasi ushin ju`da` az waqit ajiratiwg`a ma`jbu`r boladi. Azang`i, jumisqa ketiwden aldin balalarin awqatlandiradi, kiyindiredi, yasli yaki baqshag`a alip baradi, mektepke jiberedi. U`lken jastag`i perzentleri o`zlerin epleydi. Ku`nnin` ekinshi yariminda jumistan qaytqannan keyin, hayaldin` ekinshi – u`y ushin bolg`an jumis xizmeti baslanadi, yag`niy balalardin` u`y waziypların orinlaniwinların qadag`alaw, keshki awqat tayarlaw ha`m basqa.

Atanin` u`y jumislarindag`i qatnasiwi tiykarinan buyriq beriwde ko`birek ko`rinedi. «Oni orinla, ne ushin buni orinlamadin`, ha`zir orinla» ha`m basqa. Onin` waziypasi ko`birek shan`araqtin` ekonomikasın ha`m perzentlerinin` saw-salamat o`siwlerin ta`miyinlewde sa`wlelenedi. Perzentlerinin` nawqaslig`i tek ananin`, ba`lki atanin` da jumis xizmetine ta`sir ko`rsetedi. Usi sebepli perzentleri salamatlig`inin` jaqsi boliwin ta`miyinlew ha`r ekewi ushin birdey juwapkershilikti ju`kleydi.

Shan`araqlar ta`rbiya usılların qollaw barasında bir-birleri ta`jiriybelerinen paydalanadi. Usi qarastan shan`araqlardi sha`rtli ra`wishte ekige bo`liw mu`mkin, yag`niy «qattiqol» ha`m «jumsaq» ta`rtipli shan`araqlar. Birinshi toparg`a kiriwshi shan`araqlar o`z xizmetlerinde talapqa tiykarlang`an metodikalarg`a, ha`tte, dene jazasi beriw arqali ta`rbiyalawg`a tiykarlanadi. Ekinshi toparg`a kiriwshi shan`araqlar o`z xizmetleri u`lgisinen, isendiriw, jumsaq ta`rtip shiyrin, tuwri qarim-qatnas arqali ta`rbiyalawg`a tiykarlanadi. Eger «qattiqolliq» ta`rtipli shan`araqti ishki mu`na`sibetlerinde hu`kimranliq qilsa, «jumsaq» intizmalilarida demokratiya, ten`lik mu`na`sibeti bar. Biraq «jumsaq» shan`araqlardag`i bunday mu`na`sibetler ata-analardin` o`z minezleri boyınsha juwapkershiliklerin kemeyttirmeydi. Bunday ta`rtipli shan`araqlar ushin balalardi qorqitiw, shorshıttiriw usıllari jat bolip, balanin` qa`dirin biliw, o`z-o`zin hu`rmet qiliw qa`siyetlerin ta`rbiyalaw tiykarig`i esaplanadi. Izertlewlerdin` ko`rsetiwinshе, ta`rbiyalawda

jaza, qorqitiw usillarinan paydalang`an shan`araqlardag`i balalar u`rkegish, psixologiya nerv xizmetinde buziliwlar payda bolg`an. Mu`na`sibette qorqaqliq, aqiliy xizmetinde arqada qaliw halatlari baqlang`an.

Shan`araqliq kelispewshilikler, ata-analar ha`m balalar ortasindag`i ten`sizlikke tiykarlang`an mu`na`sibetler, ayirim ata-analardin` ma`deniyat ha`m mag`liwmatinin` pa`s saviyada ekenligi bar ta`rbiyag`a ta`n bilimlerin o`zlestiriwge kesent beredi. Turaqsiz keypiyat, turmisliq o`zgerisler shan`araqliq ortalıqta qarama-qarsiliqti payda etedi. Ata-analardin` anıq bir-birin tu`sinbeslikleri ha`m o`z-ara kelispewshilikleri, yaki balanin` janin aliwlari onin` minezine egoizm ko`rinistegi halatti payda etedi. Atalar bunday halatlarda jazalawg`a mayıllıq, analar mu`layimlıq, «ba`zen» biyta`replik halatlarida boladi.

Shan`araqlardi ha`r ta`repleme u`yreniw, olardin` xizmetlerin salistirip taliqlaw ha`m bahalaw maqsetinde ko`plep shan`araqlarda ta`biyg`iy baqlawlar alip barildi, shan`araqliq ma`resimlerde qatnasadi.

Alip barilg`an baqlawlar na`tiyjesinde to`mendegi juwmaqlardi shig`ariw mu`mkin.

A) Shan`araqliq ta`rbiya na`tiyjeligin asiriw faktorlarinan biri bala shaxsin kamalatqa jetkeriw ushin oni ha`r ta`repleme u`yreniw, sonin` menen birge, shan`araqliq ta`rbiya usillari ha`m formalarina do`retiwshilik jantasiw, oni rawajlandiriw. Jaslardi ha`r ta`repleme u`yreniw olardi oqiwg`a, miynetke, o`z-o`zin orap turg`an ortalıqqa, insan jetilisiwi ushin za`ru`r bolg`an sipatlarinan en` za`ru`rlerin ajirata aliwg`a u`yretiw mu`mkinshiligin beredi.

B) Ata-analar ortasinda ta`rbiyag`a ta`n bilimlerdi engiziw, ayriqsha, shan`araqliq ta`rbiyada qiyinshiliqqa ushirap atirg`an ata-analarg`a ja`ma`a`tshilik ja`rdemin ku`sheyttiriw tiyis.

V) Shan`araqliq ta`rbiyada jaqsi tabislardi qolg`a kiritken ata-analardin` ta`jiriybelerinen paydalaniw ushin olardi mekteptin` ken`eyttirilgen

jiynalislarina, ata-analar komitetlerinin` ma`jilislerine mira`t etiw ha`m o`z ta`jiriybeleri menen ortaqlasiwdi jolg`a qoyiw za`ru`r. Olardan o`nimli paydalaniw ushin mekteplerde ata-analar ku`nin engiziw za`ru`r.

G) Ata-analar komitetleri basshilarinin` tikkeley basshilig`inda radiobaylanislardi sho`lkemlestiriw. Bunda «Ata-analar – erte ta`rbiyashi», «Ata-analardin` bala ta`rbiyasindag`i shaxsiy u`lgileri ha`m olardin` a`hmiyeti», «Jaslardi miynetke, turmisqa u`yretiw ha`m tayarlawda shan`araq, mektep ha`m ja`ma`a`tshilik birgeligi» ha`m sog`an uqsas temalardag`i esittiriwlerin tayarlap, izbe-iz o`tkeriw za`ru`r.

D) Balalarda xaliq awizeki do`retiwshiligine ta`n qizig`iwlardi o`stiriw maqsetinde sa`wbetler, gu`rrin`ler, ertek ha`m da`stanlar oqip esittiriwdi jolg`a qoyiw tiyis.

Belgili, ha`r qanday ata-ana o`z balasina tikendi rawa ko`rmeydi, tu`rli qiyinshiliqlar, qa`wip-qa`terlerdin` aldin aliwg`a umtiladi. Ata o`z perzentlerinde maqsetke umtiliwshiliq penen ajiralip turadi. Bunday sipatlar ul–qizlig`inan qatiy na`zer insan iyelewi tiyis bolg`an sipatlar esaplanadi, olarsiz toliq insan shaxsi kamal tawmaydi. Bunin` da`lilin ja`ne sonda ko`riw mu`mkin, ana qolinda atasiz u`lkeygen ul balada erkeklerge ta`n basshiliq pa`ziyetke mu`ta`jlik ku`shli boladi, ayriqsha, ol jetiklik jasina jetkende bul iqtijaj ja`ne de ku`sheydi.

Atag`a bolg`an muhabbat – bul birinshi na`wbette og`an bolg`an hu`rmette o`z sa`wlesin tawadi. Atanin` abiroyi onin` o`zine ta`n jekeliginde ko`rinedi. «Mag`an uqsap orinla», «Men qanday islesem sen ha`m sonday isle» siyaqli qag`iydalarg`a a`mel qilinadi. Na`zerimizde ul bala minezinin` o`zine ta`nligi ha`m sonday qatti is-ha`reketlerde o`z sa`wlesin tawadi. Sonin` menen birge, ata ulin o`z pikirin mu`layim sa`wlelendiriwge, bahisli waqiyada o`z pikirin qatan` qorg`awg`a, qiziqqanliq, o`zligin, qa`dirin jog`altpasliqqa u`yretedi. Sonin` ushin ha`m atanin` orni ul balani ku`shli shaxs sipatinda qa`liplestiriwde u`lken. Bul sipatlardi ata o`zinin` shaxsiy

u`lgisinde – ulina, anag`a, hayalg`a, hayal-qizlarg`a bolg`an
mu`na`sibetlerinde qarar taptirip baradi.

II bap. Mektepke shekemgi ta`lim mekemelerinin` shan`araq penen birge islesiw formaları

1.1.MShT mekemesi ha`m ata-analar ortasında alıp barılatug`ın islerdin` mazmun ha`m a`hmiyeti

O`zbekstan Respublikasında mektepke shekemgi ta`lim haqqındag`ı Nızamg`a muwapıq bala mektepke shekemgi ta`limdi u`yde ata-analardın` erkin ta`lim beriwi arqalı yamasa ha`r dayım iskerlik ko`rsetetug`ın mektepke shekemgi ta`lim mekemelerinde, sonday-aq mektepke shekemgi ta`lim mekemelerine qaratılğ`an balalar ushın balalar baqshasında, mekteplerde, ma`ha`llelerde qa`liplestirilgen arawlı toparlar yaki oraylarda aladı.

Balalar ta`rbiyasındag`ı u`zliksizlik ha`m izshilliktin` tiykarg`ı sha`rti shan`araq ha`m balalar baqshası ortasında u`zliksiz baylanıs ornatiw bolıp esaplanadı.

Bala ta`rbiyasında shan`araqtın` ha`mme ag`zalarınan tek balalarg`a bolğ`an tuwrı mu`na`sibet g`ana, olardın` ta`g`diri ushın ullı juwapkershilik sezimin de talap etiwshi qıyın ha`m quramalı is.

Shan`araqta ta`rbiyanı ha`r ta`repleme, sol qatarı ruwxıylıq, aqlıy, estetik, fizikalıq ha`m miynet ta`rbiyaların birgelikte alıp barıw jaqsı na`tiyje beredi.

*Ruwxıy ta`rbiyanı* balag`a o`tmishte Watan o`nip-o`siwi, el-jurt tınıshlıg`ı ha`m pa`rawanlıg`ı jolında gu`resken xalıq qaharmanları haqqında aytıp beriw, ma`mleketimizdin` belgileri menen tanıstırıw, g`a`rezsizlik, Watan haqqındag`ı taqmaq ha`m qosıqlardı yadlatıw, qa`driyat ha`m u`rp-a`detlerimizdi u`yretiw arqalı sin`diriw mu`mkin.

Shan`araqlıq ta`rbiya protsessinde shaxstın` bir qatar *minez-qulıq* ta`repleri sonday qa`liplesedi, basqa hesh qaysı ta`rbiya ob`ekti

shan`araqtag`ıday joqarı na`tiyje bermeydi. Olarg`a insanpa`rawanlıq, mehir-mu`riwbet, da`rtleslik, qatnas ma`deniyatı, parızı ha`m sadıqlıq minnetdarshılıq sıyaqlı insanıylıq pazıyletler turadı.

Keleshek a`wladqa *estetikalıq ta`rbiya* beriwde de shan`araqtın` za`ru`r ornı bar. Shan`araq ortalıg`ında qosıqlar aytılwı, qanday da bir ertek yamasa shıg`armanı shan`araq ortalıg`ında oqıw, birge spektakl` ha`m kino ko`riw ha`m analizlew, kiyiniw ma`deniyatın qa`liplestiriw, u`yde gu`llerge qaraw, su`wret salıw ha`m basqalar balanın` estetikalıq ta`rbiyasın qa`liplestiriwdegi ta`repler esaplanadı.

Ata-analar u`lkeyip atırg`an balalarınn` *fizikalıq* o`nıp-o`siwine u`lken juwapkershilik penen qarawı lazım. Mısalı: azang`ı dene ta`rbiyası shınıg`ıwların balalar menen birgelikte orınlaw, durıs ha`m vitaminlestirilgen awqat beriw, dem alıstı, uyqını tuwrı sho`lkemlestiriw waqtında shıpaker baqlawınan o`tkeriwleri lazım.

Bala turmısında *miynet ta`rbiyası* za`ru`r esaplanadı. Balalardı miynetke muxabbat ruwxında ta`rbiyalaw, olarda miynet etiw a`debin qa`liplestiriw ha`m ko`nlikpeler payda etiwde, olardıń qızıg`ıwları esapqa alıng`anda g`ana erisiledi. Ata-analar balanı mektepke tayarlawda onda miynet ko`nlikpe ha`m iskerliklerin payda etiwge, miynetke mu`ta`jlıkti ta`rbiyalawg`a, basqalardıń miynetin qa`dirlewge, miynet na`tiyjelerin abaylawg`a u`yretiwge qatan` itibar beriwı lazım. Miynet balalarda uyısıw, dıqqat, intizamlılıqtı ta`rbiyalaw, sonday-aq maqsetke erisiwde shıdam sıyaqlı qa`siyetlerin rawajlandırıw quralı bolıp tabıladı.

Mektepke shekemgi ta`rbiya jasındag`ı balalardı shan`araqta ta`rbiyalawdı, ata-analar menen birge islesiwdi bunnan keyin ja`ne de quramalastırıw jolların izlepr tabıw shan`araqılıq ta`rbiyanın` sotsial ta`rbiya menen baylanısın bekkemlew mektepke shekemgi ta`rbiya mekemeleri

qa`nigeleri pedagogikalıq printsipler, bul tarawda ilimiy is alıp barıwshı izleniwshilerdin` ha`m usılshılardıń za`ru`r wazıypası.

Balalardı ta`rbiyalawda ma`mleket a`hmiyetindegi wazıypası. Onın` tuwrı sheshiliwi ta`rbiya isinin` qoyılıwına kompleks jandasıwg`a ta`rbiyalıq mekemelerdin`, shan`araq ha`m ja`miyetshiliktin` tolıq o`z-ara ta`siri ha`m ha`reketlerdin` birligine baylanıslı.

Mektepke shekemgi jastag`ı balanın` mektep ta`limine o`tiwi ha`r dayım onın` turmısı, a`dep-ikramlılg`ı, qızıg`ıwı ha`m mu`na`sibetlerinde bir qansha qatan` o`zgerislerdi ju`zege shıg`aradı. Sonın` ushın balanı baqshada-aq yamasa u`yde-aq mektep ta`limine tayarlaw, onı onsha qıyın bolmag`an bilim, tu`sinik, ko`nlikpe ha`m iskerlikler menen tanıstırıw lazım.

Mektepke shekemgi ta`lim mekemelerinde ta`rbiyashılar ta`repinen o`tkeriletug`ın shınıg`ıwlar protsessinde balalarda erkin pikirlew ko`nlikpe ha`m iskerlikleri payda etiledi, ta`rbiyashının` so`zin tın`law, dosları menen so`ylespew, ha`r bir ta`rbiyashı ta`repinen berilgen sorawlarg`a juwap beriwge ha`reket etiw, ta`rbiyashı ta`repinen ayılğ`an pikirlerdi ta`kirarlawg`a u`yretip barıladı. Ha`r bir jas toparlarda qansha shınıg`ıw o`tkeriw balalar baqshası ta`lim-ta`rbiya da`stu`rinde belgilep qoyılğ`an.

Ha`r bir baqshada metodikalıq xanalar bar bolıp, onda balalar baqshasında ta`lim-ta`rbiya da`stu`rinin` ha`mme bilimleri boyınsha metodikalıq qollanbalar boladı. Jetispewshiliklerdi yag`nıy metodikalıq jaqtan, ta`rbiyashı o`zi tayarlaydı ha`m bul iske bazıda tayarlaw toparındag`ı balalardı qaratadı.

Ta`rbiyashı shınıg`ıwlar protsessinde jan`a pedagogikalıq texnologiya materiallarınan ha`m ta`rbiyanın` na`tiyjeli metod ha`m usıllarınan paydalanıp, balanı jas, ruwxıy-fiziologiyalıq qa`siyetleri inabatqa alınsa ta`rbiya beriwdin` na`tiyjeliligi asadı.

Ta`rbiyashı ha`r bir balanın` imkaniyatların anıqlap alıwı kerek, balalar o`zi jasap atırg`an ja`ma`a`tkı mu`na`sibetine qarap bir neshe toparlarga` bo`linedi:

1-topar: Unamlı minez-qılıqlı balalar bolıp, olar tez doslasadı. Olardı ja`ma`a`t ag`zaları hu`rmet qıladı. Bul topardag`ı balalar ja`ma`a`ttin` belsendileri bolıp, ta`rbiyashı ja`ma`a`t mu`na`sibetlerin ornadıwda olarg`a su`yenedi.

2-topar: aktiv baslamag`a qosıladı, biraq qararsız boladı.

3-topar: tartınshaq bolıp oyında qatnaspaydı, shınıg`ıwlarında ha`lsiz boladı. Bunday balalarg`a ayrıqsha itibar za`ru`r.

Ta`rbiyashı ha`r bir topar balaları menen individual jandasıp, olardı bir-biri menen o`z-ara mu`na`sibetke kirisip, doslasıwına ja`rdem beredi.

Balalar baqshasının` tiykarg`ı pedagogikalıq wazıypası – balalardı ullı ruwxıy-aqılıy jaqtan ta`rbiyalaw ha`m olardı mektepte oqıwg`a ha`r ta`repleme tayarlawda ata-analarg`a u`zliksiz ta`rizde ja`rdem ko`rsetiwden ibarat:

Mektepke shekemgi ta`rbiya mekemesi qa`nigelerinin` en` birinshi wazıypası – balalar baqshası ta`rbiyalanıwshılarının` ata-anaları ha`m shan`arag`ının` basqa ag`zaları oyında bala ta`rbiyasında shan`araq birinshi da`rejeli a`hmiyetke iyeligi ha`m ha`r bir shan`araq balalarının` aktivlesiwinde shan`araqlıq ha`m sotsial ta`rbiyanın` birligine erisilgende g`ana ku`tilgen na`tiyjege alıp keliwine shuqır isenim oyatadı. Balalar baqshası ata-analarda pedagogikalıq bilimler tiykarın jaratadı. Olarda ta`rbiya haqqındag`ı pa`nge qızıg`ıw oyatadı. O`z bilimlerin ha`r dayım ken`eytiwdi ha`m og`an talpınıw sezimin oyatadı.

Keyinsheli bolsa mektep pedagogikalıq ulıwma ta`limine kirisip ketiw sezimin oyatadı.

Mektepke shekemgi ta`rbiya mekemelerinde ta`lim-ta`rbiyanı ha`r ta`repleme, sol qatarı ruwxıy, aqılıy, estetikalıq, fizikalıq ha`m miynet ta`rbiyaları birgelikte alıp barılıp bala mektepke shıg`arıladı. Bala baqshada alg`an bilimlerin mektepte dawam ettiriwge sonda g`ana qıynalmaydı.

Aqıl ken` ma`nide seziw, tu`siniwden baslanatug`ın aqıl ha`m oydı o`z ishine alatug`ın protsess.

Balalardı mektepke tayarlawda aqılıy ta`rbiyanın` ornı u`lken. Bilimler ka`nin ken`eytiw, aqılıy iskerlikti ha`m erkinlikti rawajlandırıw, mektepte jaqsı oqıw, keyingi miynet iskerligine tayarlanıwdın` za`ru`rli sha`rti esaplanadı.

Bala 6-7 jastan mektepke barıwı, olardı mektep ta`limine tayarlaw ushın aqılıy rawajlandırıw jeterli bolıwın ta`miyinlew ta`rbiyashıdan u`lken juwapkershilikti talap etedi.

Mektepke shekemgi ta`lim jasında bilim tez rawajlanıp, bayıp baradı. Til qa`liplesedi, biliw protsessleri quramalasadı, bala en` a`piwayı aqılıy iskerlik usılların iyelep baradı. Balalarda aqılıy iserlikti da`slep qatnas arqalı, son` shınıg`ıwlar, bilim beriw arqalı a`melge asırıladı.

Do`gerek-a`tırap, buyım ha`m na`rseler balanın` sezim organlarına yag`nıy analizatorlarına ta`sir etedi ha`m sezim payda boladı. Sezim balalarda ayırım qa`siyetlerin bilip alıwg`a ja`rdem beredi. (Issı-suwıq, gedir-budır). Sezim a`tırap-ortalıqtı biliwdin` da`slepki basqıştı bolıp esaplanadı.

Balalardın` bilimlerdi iyelep alıwı olardın` aqılıy iskerligin rawajlandırıw aqılıy iskerlik ha`m ko`nlikpe iyelep alıwları, olardın` mektepte jaqsı oqıwları ushın bolajaq miynet iskerligine tayarlanıwında ka`n bolıp xızmet qıladı.

Mektepke shekemgi jastag`ı balalardı aqılıy ta`rbiyalawdın` tiykarg`ı **wazıypaları** to`mendegilerden ibarat:

1. Balalarda ta`biyat ha`m ja`miyet haqqındag`ı bilimler sistemasın, ilimiy du`n`yaqarastı qa`liplestiriw.

2. Biliwge baylanışlı ruwxıy protsesslerdi rawajlandırıw: sezim, aqıl, es, oy, tu`sinik, til. Biliwge baylanışlı ruwxıy protsesslerdi rawajlandırıw aqılıy ta`rbiyanın` a`hmiyetli wazıypası.

3. Biliwge qızıg`ıw ha`m aqılıy qa`biletlerdi aqılıy miynet ma`deniyatın rawajlandırıw. Aqılıy ta`rbiyanın` wazıypası balalar qızıg`ıwshılardı, yag`nıy qızıg`ıwshın`lıg`ın olar aqılının` tekseriwshen`ligin rawajlandırıw ha`m usılar tiykarında biliwge qızıg`ıw payda etiwden ibarat.

4. Aqılıy iskerlik ha`m ko`nlikpelerdi rawajlandırıw, yag`nıy en` a`piwayı iskerlik usılları predmetlerdi tekseriw olardag`ı za`ru`r ha`m za`ru`r bolmag`an beliglerdi ajıratıp ko`rsetiw basqa predmetler menen salıstırıw mektepke shekemgi ta`rbiya jasındag`ı balalarg`a aqılıy ta`rbiya beriw wazıypalarınan biri bolıp esaplanadı. Bul ko`nlikpe ha`m iskerlikler biliw iskerliginin` quramlı bo`limleri bolıp, balanın` bilimlerin shuqır iyelep alıwg`a ja`rdem beredi.

En` a`hmiyetlisi, balalarg`a bilim berip g`ana qalmastan, olardıń alg`an bilimlerinden aqılıy ha`m a`meliy wazıypalardı sheshiwge paydalanıwg`a u`yretiw.

Shan`araqta ta`rbiyanı ha`r ta`repleme, sol qatarı ideologiyalıq, a`debiy, estetikalıq, fizikalıq ha`m miynet ta`rbiyasın birgelikte alıp barıw jaqsı na`tiyje beredi. Mısalı: İdeologiyalıq ta`rbiyanı balag`a o`tmishimizde watan keleshegi, el-jurt tınıshlıg`ı ha`m pa`rawanlıg`ı jolında gu`resken xalıq qaharmanları haqqında aytıp beriw, ma`mleketimizdin` ma`mleketlik belgileri menen tanıstırıw, g`a`rezsizlik, watan haqqındag`ı taqmaq ha`m qosıqlardı yadlatıw arqalı sin`diriw mu`mkin. Sonday-aq perzentlerimizde Watan qorg`awına ha`r dayım tayarlıq tuyg`ısın qa`liplestiriwden ibarat.

Shan`araqtag`ı ta`rbiya protsessinde shaxstın` bir qatar minez-qulıq ta`repleri qa`liplese, yag`nıy onda basqa hesh qaysı ta`rbiya ob`ekti shan`araqtag`ıday joqarı na`tiye bere almaydı. Bularg`a, insanpa`rawanlıq, mehir-mu`riwbet, da`rtleslik, qatnas ma`deniyatı, parız ha`m sadıqlılıq, minnetdarshılıq sıyaqlı a`jayıp insanıy pazyletler kiredi.

Keleshek a`wladqa estetikalıq ta`rbiyanı beriwde de shan`araqtın` a`hmiyetli orını bar. Shan`araq ortalıg`ında qosıqlar aytılwı, qandayda bir ertek yamasa gu`rrin`nin` shan`araq ortalıg`ında oqılıwı, birgelikte spektakl`, kino ko`riw ha`m analizlew, kiyiniw ma`deniyatın qa`liplestiriw, u`yde gu`llerge qaraw, su`wret sog`ıw balada estetikalıq ta`rbiyanın` qa`liplesewindegi ta`repler bolıp esaplanadı. Ata-analar u`lkeyip atırğ`an balalarınn` *fizikalıq* o`nıp-o`siwine u`lken juwapkershilik penen qarawı lazım. Mısalı: azang`ı dene ta`rbiyası shınıg`ıwların balalar menen birgelikte orınlaw, durıs ha`m vitaminlestirilgen awqat beriw, dem alıstı, uyqını tuwrı sho`lkemlestiriw waqtında shıpkar baqlawınan o`tkeriwleri lazım.

Bala turmısında *miynet ta`rbiyası* za`ru`r esaplanadı. Balalardı miynetke muxabbat ruwxında ta`rbiyalaw, olarda miynet etiw a`debin qa`liplestiriw ha`m ko`nlikpeler payda etiwde, olardıń qızıg`ıwları esapqa alıng`anda g`ana erisiledi. Ata-analar balanı mektepke tayarlawda onda miynet ko`nlikpe ha`m iskerliklerin payda etiwge, miynetke mu`ta`jlikti ta`rbiyalawg`a, basqalardıń miynetin qa`dirlewge, miynet na`tiyjelerin abaylawg`a u`yretiwge qatan` itibar beriwı lazım. Miynet balalarda uyısıw, dıqqat, intizamlılıqtı ta`rbiyalaw, sonday-aq maqsetke erisiwde shıdam sıyaqlı qa`siyetlerin rawajlandırıw quralı bolıp tabıladı.

Ata-analardı mektepke shekemgi jastag`ı balalardı mektepke tayarlaw ma`selesi qızıqtıradı. Bul tu`sinikli, sebebi oqıw miyneti itibar beriwdi, ha`reketti, qatan`lıqtı, na`tiyjege erise biliwdi talap etedi. Mektepke shekemgi

jastag`ı bala miynettin` bul jan`a tu`rine tek shıng`ıwlar protsessinde g`ana emes, al qa`legen miynet tapsırmaların orınlaw waqtında tayarlanadı.

Mektepke sheemgi ta`lim mekemelerinin` shan`araq penen islesiw sistemasında anıq maqset, mazmun bolıwı kerek. Mektepke sheemgi ta`lim mekemelerinin` ata-analar menen islesiwinen ja`ma`a`t ta`rizinde ha`m jeke halda islesiw formaların sheberlilik penen qosıp alıp barıw, ken` ja`ma`a`t arasında pedagogikalıq analiz islerin sho`lkemlestiriw arqalı balalardı ta`rbiyalawda unamlı na`tiyjelerge erisiw mu`mkin. Balalar baqshası qa`nigelerinen ata-analar ha`m shan`araq penen birge islesken jumıslarınan en` ken` tarqalg`an forma ha`m usılların keltiremiz.

- Ata-ana ha`m shan`araq penen jeke islesiw. Bunda shan`araqta ta`rbiyashının` barıwı, ata-analar ushın sa`wbet o`tkeriw, olarg`a ma`sla`ha`t beriw, ata-analardı balanın` Mektepke sheemgi ta`lim mekemelerindegi turmısı menen tanıstırıw sıyaqlılar kiredi.

- Ata-analar menen ja`ma`a`t ta`rizinde sho`lkemlestiriletug`ın jumıslar. Bular ata-analardıń toparlıq ha`m ulıwmalıq ma`jilisleri, ata-analar mektebi, shembilikler, soraw-juwap kesheleri.

- Ko`rsetpe jumıslar – jumıstın` bul tu`ri: ko`rgizbeler uyımlastırıw, balalardıń islerin ko`rsetiw, ashıq esikler ku`ni, ata-analar mu`yeshi, ata-analar ushın kitapxanalar sho`lkemlestiriw.

- Balanın` shan`arag`ın barıp ko`riw ha`m shan`araq ag`zaları menen jaqınnan tanısıw.

- Ata-analar pedagogikalıq ta`lim beriw ha`m basqalardı ko`rsetiw mu`mkin.

Juwmaqlap aytqanda, balalar mektep ta`limine tayarlıg`ına ta`sir etiwshi printsipler haqqında aytar ekenbiz, mektepke shekemgi ta`rbiya jasındag`ı balalardı shan`araqta ta`rbiyanın` ata-analar menen birge islesiwde, bunnan keyin ja`ne de quramalastırıw jolları izlep tabılsa maqsetke muwapıq

bolar edi. Shan`araqtag`ı ta`rbiyanın` sotsial ta`rbiya menen baylanısın bekkemlew mektepke shekemgi ta`rbiya mekemesi qa`nigelerinin` pedagogikalıq alımları, bul tarawda ilimiy jumıs alıp barıwshı ta`jiriybe ha`m metodistlerdin` ornı ju`da` u`lken.

2.2. Shan'araq ta'rbiyasinin'mektepke shekemgi ta'lim mekemeleri menen birgeliktegi alıp barılatug`ın jumısları haqqında

Shan`araqta u`lkenlerge hu`rmet, kishilerge izzet sıyaqlı qag`ıydalar ku`ndelikli a`detke aylanıp barıwı kerek. Ata-ananın` aldındag`ı juwapkershiliktin` za`ru`rligi sonnan ibarat, olar balanın` ha`r bir qa`demin, ha`r bir is-ha`reketin baqlap baradı. Balalar ha`r qanday ja`njeldi, jaman orınsız so`zdi uzaq waqiteslep ju`redi, waqtı kelgende, jag`day tuwılğ`anda, a`melde qollanıwg`a ha`reket etedi.

Balanın` ha`r bir jetiskenligi ata-ananın` ju`regın tawday ko`teredi, maqtanısh sezimlerin ju`zege keltiredi.

Ata-ananın` ja`miyettegi ornı, abıroyı bala ta`rbiyasında u`lken a`hmiyetke iye. Hadal miynet penen ja`miyette arttırılğ`an abıroy shan`araqta bala ta`rbiyasına unamlı ta`sir etedi. Ata-analardıń qa`liplesip, jetilisip atırğ`an shaxsqa ko`rsetetug`ın ta`siri ju`da` u`lken. Olardıń balag`a ta`sir etiwiniń tiykarı olardıń balag`a bolğ`an muxabbatı, talapshan bolıwı, g`amxorlıq ko`rsetiwi bolıp tabıladı.

A`sirese kishi jaslı balalardı ta`rbiyalawda shan`araqtıń roli u`lken. Balalar ata-ananın` bassılığ`ında do`gerek-a`tırıp, turmıs haqqında da`slepki tu`siniklerdi iyelep aladı. Shan`araq balanın` ta`rbiyasına ta`sir etedi, onı do`gerek-a`tırıpındag`ı turmısqa qosadı. Balanı jaslığ`ınan baslap shan`araqtag`ı a`dep-ikram qag`ıydalarına a`detlendiriw, jaqsı minez-qulıqlı bolıwg`a u`yretiw ata-ana ushın qarız, ha`m parız bolıp esaplanadı. Olar balalarda jaslığ`ınan baslap adamlarg`a miyrimli, muxabbat, hu`rmet, izzette bolıw, adamnıń qa`dirine jetiw sıyaqlı unamlı qa`siyetlerdi ta`rbiyalap barıwları kerek.

Balalardı ta`rbiyalaw turmısımızdın` za`ru`rli tarawı. Durıs ta`rbiya bizin` baxıtlı keleshegimiz, jaman ta`rbiya bizin` keleshektegi qayg`ı-xa`siretimiz, ko`z jaslarımız, basqa adamlar aldındag`ı, pu`tkil ja`miyet

aldındag`ı ayıbımız,-degen pedagoglardın` aytqan pikirlerin ata-analar tu`siniwleri kerek.

Ata-analar o`z balalarınan qanday adamlar ta`rbiyalap jetistiriwlerin, onda qanday qa`siyetler payda bolıwların anıq elesletiwleri kerek. Balanı durıs ta`rbiyalaw ushın onı jaqsı biliw ha`m tu`siniw kerek, bunnı` ushın pedagogikalıq bilimler za`ru`r boladı. Olar ata-analardıń balanın` minez-qulqın durıs talqılawg`a, onın` ta`rbiyası ushın tuwrı jol tan`lawg`a ja`rdem beredi.

Ata-analar bala ta`rbiyasında pedagogikalıq a`depke tiykarlanıwı kerek.

Pedagogikalıq a`dep – degenimiz bul balag`a bolatug`ın qarım-qatnastı durıs jolg`a qoyıw, yag`nıy balanın` sanasına, qa`lbine, shaxsına ta`sir etetug`ın ta`rbiyalıq ilajlardı onın` jas o`zgesheligin, mu`mkinshiligin esapqa alıp belgili jag`dayg`a qarap tan`lay biliw.

Pedagogikalıq a`dep-balanı ta`rbiyalawdag`ı sheberlik bolıp, bug`an ta`rbiyashılardı u`yretkendey, ata-analardı da u`yretiw kerek. Ata-analar o`z minez-qulqı, peylin sho`lkemlestire biliw, balanın` qa`lbinde, sanasında ne bolıp atırg`anlıg`ın seze alıwları sog`an qarap qarım-qatnas jasay alıwları kerek. Sonın` menen birge balalarg`a talapshan qatnasta bolıwları, olarda erk, sana, minez-qulıq, o`z is-ha`reketi ushın basqalar aldında juwap beriwdi ta`rbiyalawları kerek. Keyin ala ata-analardıń pedagogikalıq a`debi balalarda sa`wlelene baslaydı, bul da`slep a`detke aylanadı. Olar joldasın` na`tiyjesizligi yaki ta`biyiy, fizikalıq kemshiligi u`stinen ku`lmeytug`ın, u`lkenlerdin`ga`pi ha`m isine aralaspaytug`ın, o`zin ta`rtipli tutıp ju`retug`ın, o`zinin` minez-qulqındag`ı kemshiliklerdi du`zetiwge urnatug`ın boladı.

Shan`araqtag`ı turmıs ma`deniyatı, shan`araq ag`zaların` bir-birine bolg`an hu`rmetli qarım-qatnası ha`m pu`tkil shan`araq turmısın durıs sho`lkemlestiriwdi o`z ishine aladı. Bunday shan`araqta o`sken bala a`ste-aqırın u`lkenlerdin` turmıs ta`jiriybesin iyelep baradı.

Shan`araqta ku`n ta`rtibin saqlamaw, u`ydegi jumıslar shan`araq ag`zaları ortasında durıs bo`listirilmese, shan`araqta hayal adamg`a durıs qarım-qatnasıqta bolmasa, ishiwshilik h.t.b. illetler hu`kim su`rse, bunday shan`araqta o`sken bala a`ste-aqırın joqarı ta`sirshen`ligi, turmıs ta`jiriybesi kem bolg`anlıg`ı sebepli waqıyalardı o`z betinshe baxalay almaydı, sonın` na`tiyjesinde ol u`ndemes, ashıwshaq, qopal ha`m yadında hesh na`rse turmaytug`ın boladı.

Balanın` ta`rbiyasına shan`araqtag`ı sırtqı jag`day: u`ydin` bezeliwi, gigienalıq, ulıwma ma`deniyat ha`m estetikag`a juwap beriwi de ta`sir etedi. Balanın` normal rawajlanıwı ushın ha`r bir shan`araqta za`ru`rli jag`day, balanın` oynawı ushın, shug`ıllanıwı ushın o`z aldına bo`lek bo`lme bolıwı kerek. Balalar u`yde tazalıqlı, ta`rtipli bolıwları, u`ydin` ha`m o`zinin` a`njamlarına g`amxorlıq etiwleri za`ru`r.

Shan`araqtın` ulıwma tabısı shan`araqtın` ag`zaları ortasında ha`r bir shan`araqag`zasının` talabın esapqa alıp, durıs sarplanıwı kerek. Balalar shan`araqta oyınshıqlardı jıynastırıw, kitaplardı ornına qoyıw, o`z ko`rpe-to`segin jıynastırıw, u`y haywanların ku`tiwde qolınan kelgeninshe ja`rdem beriw sıyaqlı islerge tartılıp turıwı kerek.

Arnawlı pedagogikalıq bilimlerde iyelew balalarda baqlawshılıqtı, logikalıq oylawdın` a`piwayı formaların o`siriwge, balalar miynetini ha`m oyınına durıs basshılıq etiwge, balalardıń minez-qulqın durıs talqılawg`a ja`rdem beredi.

Sonday-aq, balalardı ta`rbiyalawda olardıń o`zine ta`n o`zgesheliklerin biliw ha`m onı itibarg`a alıw za`ru`r. Usı sebepli ata-analar ha`r bir balag`a onın` o`zine ta`n, sa`ykes jolın tan`laydı.

Balanı durıs ta`rbiyalawda onın` aldında ata-ananın` abıroyı joqarı bolıwı kerek, bunısız ta`rbiya bolıwı mu`mkin emes. Ata-analardıń puxaralıq kelbeti, turmısı, isleri, ju`ris-turısı, ja`miyettin` aldında o`z shan`arag`ı ushın juwapkershilik sezimi olardıń abıroyının` tiykari. O`z balalarınin` turmısına

qızıg`atug`ın ha`m olarg`a sheberlik penen basshılıq etetug`ın ata-analar en` abıroylı adamlar bolıp esaplanadı.

Balalarg`a qoyılatug`ın talaplarda birlik bolıwı ulıwma pedagogikalıq printsip bolıp esaplanadı. Onı mekteplerde, shan`araqta a`melge asırıw kerek. Shan`araqta balalardı ta`rbiyalawda to`mendegishe sha`rtlerge itibar beriw kerek:

1. Balalar ta`rbiyası ushın juwapkershilikti seziniw,
2. Pedagogikalıq bilimlerden xabardar bolıw,
3. Balag`a bolg`an mehir muxabbattı og`an talapshan`lıq penen qosıp alıp barıw.

Ta`rbiya ko`p ta`replemeli, uzaq dawam etetug`ın protsess. Balanı orap turg`an ortalıqtın` ha`mmesi – adamlar, na`rseler, ha`diyseler, onın` sanasında, minez-qulqında belgili iz qaldıradı, onı o`zgenrtedi ha`m rawajlandıradı.

Solay etip, shan`araqta ata-ana balasının` aldında abıroyg`a iye bolıp, u`lgi ko`rsetiwi kerek, pedagogikalıq a`depke iye bolıwı, shan`araqtag`ı turmıs ma`deniyatı bolıwı kerek. Sonday-aq, balalardın` jas ha`m jeke o`zgesheliklerin biliwi kerek.

Shan`araqtı to`mendegishe tu`rlerge ajıratıwg`a boladı:

1) **Kewildegidey shan`araq** - ma`mlekettin` miynet ha`m ja`miyetlik, siyasiy turmısında aktiv qatnasatug`ın ko`pshilik shan`araqlar usı tu`rge kiredi. Bul shan`araqlardın` aldında maqsetke bag`darlang`anlıq, joqarı ruwxıylıq, qızıg`ıwshılıq, adamgershilik, o`ndiris ha`m wazıypalarg`a juwapkershilik penen qaraydı. Bunday shan`araqlarda ata-analar ortasındag`ı qarım-qatnas, muxabbat ha`m bir-birin hu`rmet etiw tiykarında qurıladı. Ta`rbiyanın` maqset ha`m wazıypaların tu`sinedi, balanın` ku`shi ha`m mu`mkinshiliklerine isenedi, ol menen til tabısıwg`a ha`reket etedi.

2) **Hu`jjetlestirilgen na`tiyjeli shan`araq** - bunday shan`araqtın` aldına qoyg`an maqseti bolıp, o`ndiris wazıypalarına juwapkershilik penen

qaraydı, biraq shan`araq ag`zaları o`z-ara hu`rmet ruwxıy jaqınlıq joq. Ata-ana ha`m balalar ortasındag`ı qarım-qatnas bir tegis bolmaydı, ta`rbiyanın` maqset ha`m wazıypaların tu`sinbeydi, balalarg`a qoyılatug`ın talaplar ko`zabag`a boladı, onda balanın` mu`mkinshilikleri esapqa alınbaydı. Bunday shan`araqta balanın` turmısı nadurıs sho`lkemlestiriledi. Sonlıqtan, balada unamsız qa`siyetler rawajlanıwı mu`mkin: ata-anag`a hu`rmetsizlik, olardıń talapların orınlamaw h.t.b.

3) **Na`tiyjesiz shan`araq** - bunday shan`araqta ruwxıy qızıg`ıwshılıq, miynet da`stu`rlerinin` joqlıg`ı, turmıs islerin mensinbewshilik, xojalıqtı ju`ritiwde ta`rtipsizlik orın aladı. Shan`araq ag`zaları ortasında o`z-ara hu`rmet, ta`rbiyanın` maqset ha`m wazıypaların tu`siniw joq, olarda qızıg`ıwshılıqlardıń ha`lsizligi, tar pikirilik, ata-analardıń ta`rbiyag`a nemquraylı qarawları payda boladı. Bunday shan`araq balanın` ta`biyatının` o`zgesheliklerinin` qa`liplesiwine unamsız ta`sir ko`rsetedi. Bunday ortalıqta o`sken bala qopal, urısqaq bolıp, u`lken jaslılardıń ha`m ja`ma`a`t talaplarına boysınbaydı. «Ta`rbiyası qıyın balalar» usınday shan`araqlardan shıg`adı.

4) **Jalg`ız shan`araq** - Bul ata-ananın` birinin` joqlıg`ı. Bunday shan`araq egerde og`an bir maqsetke bag`darlang`anlıq, o`ndiris ha`m shan`araq wazıypalarına juwapkershilik penen qaraw, ta`rbiyanın` maqseti ha`m wazıypaların tu`siniw orın alsa bul na`tiyjeli shan`araq, egerde bul sha`rtler buzılsa na`tiyjesiz shan`araq bolıp tabıladı.

Ta`rbiyashı balalardı ta`rbiyalawda joqarıda ko`rsetilgen shan`araq tu`rlerin esapqa alıwı kerek.

Hu`jjetlestirilgen na`tiyjeli shan`araq penen isleskende ta`rbiyashı olardıń itibarının` joqlıg`ı psixologiyalıq ortalıqtı, ata-analar ortasındag`ı qarım-qatnas usılın o`zgertiwge qaratadı. Ata-anag`a hu`rmetti ta`rbiyalaw, shan`araq ag`zaları ortasında miynet wazıypaların anıq bo`listiriw h.t.b. haqqında aytadı. Pedagog ata-analarg`a balanın` psixikalıq rawajlanıw

o`zgesheliklerin og`an ayırıqsha itibar menen qaraw za`ru`rligin tu`sindirip olardıń pedagogikalıq sawatın asıradı.

Na`tiyjesiz shan`araqlar menen isleskende pedagog o`z miynetleri, o`zinin` balalarına itibar beriwdi asırıw, balanın` shaxsın su`yiw ha`m hu`rmet etiwge ha`reket etedi.

Jalg`ız shan`araq penen isleskende ta`rbiyashı bala ushın ata yaki ananın` ornın basıwg`a ha`reket etiwı kerek.

Solay etip, ta`rbiyashı shan`araqlar menen jumıs alıp barıwda onın` tu`rine qarap is mazmunın belgilep alıwı kerek.

Mektepke shekemgi ta`lim mekemesi ta`rbiyashılarının` shan`araq penen alıp baratug`ın jumısının` mazmunına to`mendegiler kiredi: bala ta`rbiyası, shan`araqtı bekkemlew, analıq ha`m balalıqtı qorg`aw boyınsha baqshada a`melge asırilatug`ın jumıstın`mazmunı menen tanıstırıp barıw, ata-anag`a o`z perzentlerinin` ta`rbiyası ushın ma`mleket ha`m ja`miyet aldında juwapker ekenligin tu`sindirip barıw, ata-analardı bala ta`rbiyası ushın za`ru`r bolg`an bilimlerden xabardar etiw, balalardıń jas, anatomiyalıq ha`m fiziologiyalıq, ruwxıy o`zgeshelikleri, olardı shan`araqta ta`rbiyalawdın` mazmunı, metodı, jag`dayları menen tanıstırıw, bala ta`rbiyasında shan`araq penen birge islesiw, balanı durıs ta`rbiyalawdı qadag`alaw, shan`araq ta`rbiyasının` en` jaqsı u`lgilerin u`yreniw ha`m ulıwmalastırıw.

Bala baqshada iyelegen en` jaqsı qa`siyetlerin shan`araq dawam ettirip, shan`araqta iyelegen en` jaqsı qa`siyetlerin balalar baqshalarda qollansa go`zlegen na`tiyjege erisiw mu`mkin. Bul islerge basshı juwapker bolıp esaplanadı. Ol ata-analar menen islesiwde jıllıq reje du`zedi. Ol pedagogikalıq ken`este talqılanadı. Onda ulıwma ha`m topar ma`jilisleri, ata-analar ushın ashıq esikler ku`ni, gu`rrin` ha`m ken`esler, ko`rgizbeler h.t.b. ilajlardı o`tkeriwdin` waqtı ha`m juwapker shaxslar belgilenedi. Bul ja`nede u`lken ta`rbiyashının` jobası menen ta`rbiyashının` kalendarlıq jobasında sa`wlelenedi.

Ata-analar menen islesiwde to'mendegishe jumıs formalarınan paydalanıladı:

1. Balanın` shan`arag`ında bolıwı;
2. Ata-analardıń baqshag`a keliwleri yamasa olardı mira`t etiw;
3. Ata-analar ha`m shan`araqtıń basqa ag`zaları menen gu`rrin`lesiwler, ken`es beriwler;
4. Ata-analar ma`jilisi;
5. Ata-analar ushın mu`yesh ha`m ko`rgizbeler sho`lkemlestiriw;
6. Ata-ana konferentsiyaları;
7. Ata-analar komiteti;

1) Balanın` shan`arag`ında bolıwdag`ı tiykarg`ı maqset - shan`araq jag`dayı, balanın` shan`araqtag`ı minez-qulqı, qızıg`ıwshılıqları, ata-anası ha`m shan`araq ag`zaları menen tanısıw, sonday-aq, ata-analardı bala ta`rbiyasının` na`tiyjeli usılları menen tanıstırıw ha`m shan`araqtıń bala ta`rbiyamındag`ı unamlı ta`jiriybelerin u`renip, ulıwmalastırıw.

Ta`rbiyashı balanın` u`yine tekseriwshi sıpatında emes, al dos bala ta`rbiyası qusag`an quramalı iste ja`rdem beriwshi sıpatında barıwı, shan`araq ag`zaları menen jaqsı qarım-qatnasta bolıwı kerek. Ta`rbiyashı ha`r bir shan`araqqa barıwdan aldın o`z aldına anıq maqset qoyıwı, qanday temada gu`rrin`lesiwdi aldın ala belgilep alıwı kerek. Ata-analarg`a beriletug`ın sorawlar puxta oylang`an bolıwı kerek.

Shan`araqqa barıwdan aldın ta`rbiyashı sol shan`araq haqqında belgili tu`sinikke iye bolıwı kerek. Ta`rbiyashı ata-analarg`a da`slep balasının` jaqsı qa`siyetleri haqqında so`ylep beriwı ha`m shan`araq ag`zalarınan` perzentleri haqqındag`ı pikirlerin bilip aladı ha`m balanın` u`ydegi turmısın sho`lkemlestiriw, og`an nelerdi oqıp ha`m gu`rrin` etip beriw mu`mkinligi, balanın` ku`n ta`rtibi, onı shan`araqtıń miynetinde qatnastırıw, u`lkenlerge

hu`rmet ruwxında ta`rbiyalaw sıyaqlı ta`lim-ta`rbiya islerinin` mazmunı ha`m usılları boyınsha ko`rsetpeler beredi. Bul iste a`lbette balanın` jası, mu`mkinshilikleri ha`m o`zgeshelikleri esapqa alınadı. Son` bulardı ta`rbiyashı jazıp qoyıwı kerek.

2) Bunda ata-ana balanın` baqshadag`ı turmısı menen tanısadı. Onda balasının` o`zin tutıwı, na`wbetshilik etiwı, oynawı h.t.b. baqlanıwı mu`mkin. Ata-analardı baqshag`a keliwleri ma`jiliske de baylanıslı bolıwı mu`mkin.

3) Gu`rrin`ler shan`araq penen jeke ta`rtipte islesiwdin` en` ken` tarqalg`an forması sıpatında balalardı qabıl etiw ha`m olardı u`yine qaytarıw waqtında o`tkeriledi. Bul arqalı pedagog ha`m ata-analar bir-biri menen jaqınnan tanısıw, balanın` turmısı haqqında bir-birin xabardar etiw, onın` jetisken tabısları, is-ha`reket, den-sawlıg`ındag`ı o`zgerislerdi baqlaw mu`mkinshiliklerin beredi. Bunday gu`rrin`ler qısqa bolsa da balalardı ayırım is-ha`reketi ha`m keshirmelerin teren` tu`siniw mu`mkinshiligin beredi, ta`rtipsizliklerin saplastırıw, qızıg`ıwshılıqların qollap-quwatlawda ja`rdem beredi.

Ta`rbiyashı ata-ananı da tın`lay biliwi kerek.

Ken`esler gu`rrin`lerge jaqın. Onın` temaları to`mendegishe bolıwı mu`mkin:

- Balalarg`a nelerdi gu`rrin` etiw ha`m oqıp beriw kerek.
- Balalardı sorawlarına qalay juwap beriw kerek.
- Bayramdı qaerde ha`m qalay o`tkeriw kerek.
- Teleko`rsetiwlerdin` paydası, zıyanı.
- Qaysarlıq, olardı sebeplerin saplastırıw jolları.
- Balalardı ta`rtipli ju`riwge a`detlendiriw.

Ta`rbiyashı pedagog ken`es beriwge aldın ala tayarlanadı. Za`ru`rli a`debiyat ha`m ko`rgizbeli materiallardı tan`laydı, onın` o`tkeriw ku`ni ha`m saati haqqında dag`aza qıstırıp, ata-analardı eskertedi. Onı ata-analar toparı

menen de o`tkeriwge boladı. Ken`esler o`tkergende vrach, xojalıq basshısı h.t.b. qatnasıwı mu`mkin. Ko`rgizbeli qurallardan paydalanıwı mu`mkin.

Ol ekige bo`linedi: 1. Ulıwma, 2. Topardag`ı ma`jilis.

Ulıwma ma`jiliske ha`r topardan ata-analar qatnasadı. Onda ta`lim-ta`rbiyalıq isler talqılanıp, onı jaqsılaw jolları belgilenedi. Bunday ma`jiliste baslıq yaki u`lken ta`rbiyashı lektsiyalar oqıwı, ata-analar so`zge shıg`ıwı mu`mkin.

Topardag`ı ata-analar ma`jilisinde belgili jastag`ı balalardıń ata-anaları ushın mashqalalı ma`seleler talqılanadı.

Ha`r bir ma`jilis qızıqlı bolıwı ushın ta`rbiyashı og`an tayarlıq ko`redi. Ko`rgizbeli materiallar: balalardıń jumısların ko`rsetiwı mu`mkin. Jıldıń aqırında o`tkeriletug`ın topar ma`jilisinde ata-analarg`a bir jıl dawamında a`melge asırilatug`ın ta`lim-ta`rbiya isleri ha`m kelesi jıldıń jobaları haqqında aytıp beriledi.

4) Ata-analar mu`yeshi ata-analarg`a pedagogikag`a ta`n mashqalalı ma`seleler menen tanısıw maqsetinde sho`lkemlestiriledi. Onda kitaplar, jurnallar, balalardıń isleri, shan`araqtag`ı ku`n ta`rtibi, balalar ushın menyu, dag`azalar bolıwı kerek. Ata-analar ushın ko`rgizbeler pedagogikalıq bilimlerde tarqatıw maqsetlerinde sho`lkemlestiriledi. Olar ata-analar ma`jilisi, konferentsiya yaki ken`esler tu`rinde bolıwı mu`mkin. Ata-analar ushın mu`yeshler ha`m ko`rgizbeler shan`araq penen islesiwdin` ko`rgizbeli usılı bolıp tabıladı.

5) Ata-ana konferentsiyalarınń tiykarg`ı maqseti shan`araq ta`rbiyasının` en` jaqsı ta`jiriybesi menen almasıw. Onda ata-analar lektsiya jasaydı. Onı inspektor yamasa baqsha baslıg`ı alıp baradı. Lektsiyalar talqılang`annan son` juwmaq jasap ata-analarg`a qızıqtırg`an sorawlarına juwaplar qaytaradı. Lektsiyalar ushın temalar aldın ala talqılanadı ha`m olar oraylıq bir mashqalag`a bag`ishlanadı. Olarda shan`araq ta`rbiyasının` qıyınshılıqları ata-analardıń pedagogikalıq ta`sir etiwinin` unamlı na`tiyjeleri

analizlenedi. Sonday-aq, olar ushın balalardıń jumıslarının` ko`rgizbesi ha`m balalardıń shıg`ıwların da kirgiziwge boladı.

6) Ata-analar komiteti basshıg`a ja`rdem sıpatında sho`lkemlestiriledi. Ol bir jıl mu`ddetke saylanadı. Onın` sostavına ha`r topardan 1-2 wa`kil kirgiziledi, olardıń arasınan baslıq ha`m xatker saylanadı. Komitet densawlıqtı saqlaw, xojalıq bazasın jaqsılaw, uchastkalardı ko`klemzarlastırıw, oqıw qollanbaların tayarlaw h.t.b. ja`rdemlesedi. Ol 2 ayda bir ma`rtebe o`tkeriliwi mu`mkin.

Bunnan basqa ha`r bir topardıń ata-analar komiteti bolıp, olar topar mashqalaların sheshiwge ja`rdemlesedi.

2.3. Mektepke shekemgi ta`lim mekemeleri-shan`araq-ja`miyet ortasındag`ı birge islesiw turleri.

Mektepke shekemgi ta`lim mekemeleri-shan`araq-ja`miyet ortasındag`ı birge islesiwdi jan`a pedagogikalıq texnologiya tiykarında uyreniwdin` a`meliy forması

Oqıtw maqsetleri

- Mektepke shekemgi ta`lim mekemeleri-shan`araq-ja`miyet ortasındag`ı birge islesiw jumısları;
- Shan`araq birge islesiwiniń tiykarǵı korinisleri ha`m usılları haqqında;
- Shan`araq penen birge islesiw islerinin` na`tiyjeliligini asırıw jolları;
- Ata-analar menen payda bolǵan ha`r qanday jag`daylarda tuwrı jol tutıwı.

İskerlik turlerinin` qısqaşa mazmunı

1. “Birge islesiw degende neni tusinesiz?” Aqliy hujum. (10 minut)

Trener tın`lawshılarg`a “Birge islesiw degende neni tusinesiz?” degen soraw beredi, og`an berilgen juwaplardı flipchart doskag`a jazıp baradı. Tın`lawshılar menen birgelikte juwaplar ulıwmalastırıladı. Trener tın`lawshılar menen « Mektepke shekemgi ta`lim mekemeleri-shan`araq-ja`miyet ortasındag`ı birge islesiw » temasında soraw-juwap otkizedi.

Kerekli material:

- Flipchart
- Markerlar
- Kartochkalar
- Qag`az
- Mediaproektor
- Komp`yuter

2. “Shan`araq birge islesiwinin` tiykarg`ı printsipleri”

Kishi lektsiya. (15 minut)

Trener tın`lawshılarg`a “Shan`araq birge islesiwinin` tiykarg`ı printsipleri” haqqında slaydlar korsetiw arqalı kishi lektsiya oqıydı h.t.b

“Ata-analar ham tarbiyachshılar ortasında na`tiyjeli birge islesiw printsipleri” tarqatpa materialın beredi.

3. “Da`sturiy ha`m birgeliktegi pedagoglardın` ayırmashılıqları nede?” Kishi toparlarda islew. (20 minut).

Trener qatnasıwshılarg`a kishi kartochkalarg`a jazılğ`an “Da`sturiy ha`m birgeliktegi pedagoglardın` ayırmashılıqları”n birewden beredi. Doskag`a ulken vatmang`a “Da`sturiy pedagog” ha`m “Birgeliktegi pedagog” dep jazıladı ha`m vatman ekige bolinedi. Pedagog ayırmashılıg`ı boyınsha kartochka alğan qatnasıwshı ozinin` kartochkasındag`ı ayırmashılıq qaysı tiptegi pedagogqa tiyisli bolsa, sol pedagog ta`repine kartochkası japıstıradı. Zaruriyat bolganda, trener qatnasıwshılarg`a ja`rdemlesip, bag`darlap turadı. Iskerlik juwmag`ında trener qatnasıwshılarg`a “ Da`sturiy ha`m birgeliktegi pedagoglardın` ayırmashılıqları” tarqatpa materialın beredi.

Tarqatma material:

“Ata-analar ham tarbiyachshılar ortasında na`tiyjeli birge islesiw printsipleri”
“Da`sturiy ha`m birgeliktegi pedagoglardın` ayırmashılıqları”

Xrestomatiya:

“Shan`araq ha`m mektepke shekemgi ta`lim mekemesi birge islesiwı”

” Mektepke shekemgi ta`lim mekemelerinin` shan`araq penen birge islesiw jumısları korsetkishleri”. Slayd show. (20 m)

Trener qatnasıwshılarg`a shan`araq penen birge islesiw jumısları jolg`a qoyılğ`anda, neler payda bolatug`ınlıg`ı slayd arqalı usınıs etiledi.

Qarım-qatnas ta`jiriybelerin qollanıw

- Biz ma`slahat ham korsetpe beriwge qarag`anda kobirek balanın` ata-anasınan soraymız ha`m tın`laymız
- Balanın` rawajlanıwındag`ı jetiskenlikleri ha`m jetiskenlikleri haqqında jazba ha`m awı-eki ra`wishte ata- analarg`a mag`lıwmat beremiz
- Shan`araqlarg`a mag`lıumat beriw ha`m alıwdın` individual formaların qollaymız
- Perzenlerine tiyisli bolg`an ken` kolemdedi temalardı talqılawg`a tayar ekenligimizdi ata-analarg`a korsetemiz
- Ata-analarg`a talim dasturinin` maqset ha`m wazıypaların dag`azalawdan aldın olardan tilek ha`m usınısların soraymız
- Ata-analardıń otinishleri, ideyaları ham usınıs tileklerine oz waqtında unamlı munasabet bildiremiz
- Perzenlerine tiyisli mashqalalardı sheshiwde ata-analar menen birgelikte qarar qabıl qılamız

Shan`araq ag`zalarına tan`law ha`m qarar qabıl etiw mumkinshiligin beriw

- Shan`araq ag`zalarına ozleri ha`m perzentlerinin` qızıg`ıwshılıqların ulıwmalastırıwğ`a komeklesemiz: ata- analar ta`repinen maqsetler dizimin birgelikte duzemiz
- Xızmetlerdi planlastırıw ha`m korsetiu protsessinde ata- analarg`a perzentleri menen baylanıslı ma`selelerde en` jaqsı ekspert sıpatında munasabet bildiremiz
- Ata-analar menen birgelikte ta`lim ha`m tarbiya strategiyların belgileymiz, ata-analar strategiylardan qaysı biri olardıń za`rurlik ha`m muta`jliklerine sa`ykes keliwin ozleri anıqlaularına imkaniyat beremiz
- Ata-analarg`a olar perzentlerinin` ta`lim-tarbiyası ma`selesinde qay jerde, qashan ha`m qanday qatnasıwların tan`law imkaniyatın beremiz

- 😊 Uzliksiz turde ata-analardan tan`langan strategiyalar na`tiyjeliligi, dastur boyınsha isler na`tiyjesi ha`m kiritiliwi za`rur bolg`an ozgerisler haqqındag`ı pikirlerin soraymız

Shan`araq ha`m balanın` kushli ta`replerin anıqlaw ha`m qollanıw

- 😊 Gurrin`lesiw, telefon ha`m xatlar arqalı shan`araqlarg`a perzentlerinin` kushli ta`repleri ha`m jetiskenlikleri haqqında mag`lıwmat berip baramız
- 😊 Shanaraq ha`m balanın` kelesheğine tiyisli maqsetleri, umit ha`m arızıları haqqında ata-analardan mag`lıwmat alamız
- 😊 Ata-analardıń bala rawajlanıwına qosqan sezimlerin tan alamız ha`m minnetdarshılıq bildiremiz.
- 😊 Ata-analarg`a maqset ha`m ha`reketlerin balanın` kushli ta`replerine qaratıwlarına komeklesip, olardıń usınıs tileklerin rawajlanıw dasturine kitemiz
- 😊 Ata-analar perzentleri omirine salmaqlı unamlı ta`sir korsete alıwın tusınıwlarına komeklesemiz

Shan`araq ham onın` ha`r qıylılıg`ın hurmetlew

- 😊 Shan`araqlardıń seziw ham pikirlerin qabıl etemiz ha`m hurmetleymiz, ha`tteki olar bizin` pikirlerimizge tuwrı kelmesede.
- 😊 Shan`araqlardıń ma`deniy ha`m milliy qadriyatların tusinip islewge ha`reket qılamız
- 😊 Shan`araq qadriyatları bizin` qadriyatlarımızdan ulıwma ajıralıp tursada, biz olardı qabıl qılamız

Shan`araq ha`m mektepke shekemgi ta`lim mekemesi arasında doslıq birge islesiwdi jaratıw

- 😊 Shan`araq ag`zalarına topar iskerliginde aktiv qatnasıw mumkinshiligin beremiz, sonın` menen birge olar ozlerin qolaylı seziniwleri ushın bar kushimizdi sarıplaymız
- 😊 Topar ma`jilislerin otkiziw boyınsha qarar qabıl qılıwda ata-analardıń pikirlerin inabatqa alamız
- 😊 Ata-analardı balalar talimine qatnastıramız
- 😊 Ata-analardı kun dawamında qalegen waqtında toparg`a qabıl etiwge tayarmız

Ata-analar ha`m tarbiyashılar ortasında na`tiyjeli birge islesiwdin` printsipleri

- ➔ Ata-analar ha`m tarbiyashılar ortasında oz-ara hurmet.
- ➔ Ata-analar ha`m mektepke shekemgi ta`lim mekemesi ta`rbiyashıları ortasında bolatug`ın qarım-qatnastın` kelisilgen usılın aldınnan belgilep alıw kerek.
- ➔ Jaqın baylanıstı saqlap turıw ushın oz-ara kelisilgen halda dawamlı ushırasıwlar sholkemlestiriw.
- ➔ Ata-analardın` ta`jriybesinen kelip shıg`ıp, olardın` mektepke shekemgi ta`lim mekemeleriindegi ha`r turli shınıg`ıwlarg`a qatnasıwın ta`miyinlew.
- ➔ Shan`araqlardag`ı ma`deniy ozgesheliklerdi hurmet qılıp, shınıg`ıwlar ha`m mektepke shekemgi ta`lim mekemelerinde otkeriletug`ın kesheler arqalı shinig`ıwlar ha`m mektepke shekemgi ta`lim mekemeleri kesheleri o`tkeriw ozgesheliklerdi uyreniw.
- ➔ Shan`araq ha`m balanın` kushli ta`replerine dıqqat qaratıw.
- ➔ Ata-analar ha`m tarbiyashılar ortasında bala ha`m shan`araqqa tiyisli axborot almasılg`anda, isenimge a`mel qılıw. Birge islesiwde isenim juda` a`hmiyetli esaplanadı.

“Da`sturiy ha`m birgeliktegi pedagoglarning` ayirmashılıqları”

<i>Da`sturiy pedagog</i>	<i>Birgeliktegi pedagog</i>
Baslawshı danışpan (qanday jol menen is tutıwdı uyretedi, korsetedi, xabar beredi)	Gid (qatnasıwshılardıń keliuine tiykarlang`an halda jol baslaydı)
Basqaradı	Sorawlar beredi
Balanı bahalaydı ha`m onıń rawajlanıwı haqqında ata- analarg`a mag`lıwmat beredi	Ata-analardan bala haqqında soraydı ha`m olar menen birgelikte onıń rawajlanıwın bahalaydı
Barlıq sorawlarg`a juwaptı ozi beredi	Ata-analar menen birgelikte mashqalalar sheshimin izleydi
Balanı ha`m ulıwma topardıń rawajlanıw maqsetlerin belgileydi	Ata-analardıń balag`a ha`m ulıwma toparg`a qarag`anda qa`lewlerin uyrenedi ha`m olarg`a ozinin` usınısların qosadı
Ata -analarg`a uyge tapsırma beredi	Ata-analar menen birgelikte dodalap, shan`araq sharayatına ha`m turmıs bag`darına tuwrı keletug`ın iskerlik turlerin izleydi ha`m usınıs etedi
Kobinese arnawlı sozlerdi(terminlarnı) qollanadı	Ata-analarg`a tusinikli turde soyleydi
Ata-analar og`an sawatlı qa`nige sıpatında munasabette bolıwların qa`leydi	Ata-analarg`a ozinin` kush ha`m bilimlerin bahalawlarına, wz ha`reketlerin tuwrılıg`ına isenim payda etiwlerine ja`rdem beredi. Sonın` menen birge oqıtıwg`a, oqıp uyreniwge de tayar.

Mektepke shekemgi ta`lim mekemelerinde shan`araqqa bag`darlang`an birge islesiwdin` a`meliy korsetkishleri:

- ⇒ Unamlı qarım-qatnasıq konlikpelerin qollanıw;
- ⇒ Shan`araq ag`zalarına tan`law ha`m qarar qabıl etiw mumkinshiligin beriw;
- ⇒ Shan`araq ha`m balanın` kushli, unamlı ta`replerin anıqlaw ha`m qollanıw;
- ⇒ Shan`araqlardın` ozgesheliklerin hurmet qılıw;
- ⇒ Mektepke shekemgi ta`lim mekemeleri ham shan`araq ortasında doslıq birge islesiwdi jaratıw.

Usı korsetkishler bag`darlaushı bolıp, onı ha`r bir mekeme shan`araqqa bag`darlang`an birge islesiwdi ozinin` sharayatına sa`ykeslendirip alıwı lazım.

Demek, birge islesiwdi jaqsı jolg`a qoyıw ushın mektepke shekemgi ta`lim mekemesi ozinin` pozitsiyasın korip shıg`ıwı lazım ha`m ata-analar menen is alıp barıwda qaniygelik majburiyatlarınan bala keleshegi jolında birge islesiwdi a`melge asırıw kerek.

Sonnan kelip shıg`adı, da`sturiy pedagog rolinen bas tartıp, birgeliktegi pedagog roline kirisiw payda esaplanadı.

Juwmaqlaw

O`zbekstan Respublikası mektepke shekemgi ta`lim haqqındag`ı Nızamg`a muwapıq bala mektepke shekemgi ta`limdi u`yde, ata-analardıń erkin ta`lim beriwı arqalı yamasa dawamlı iskerlik ko`rsetetug`ın mektepke shekemgi ta`lim mekemelerinde, sonday-aq mektepke shekemgi ta`lim mekemelerine qaratılmag`an balalar ushın mektepke shekemgi ta`lim mekemelerde, mekteplerde, ma`ha`llelerde sho`lkemlestirilgen arnawlı toparlar yaki oraylarda aladı. Bul jerde olar ha`ptede 2-3 ret shug`ıllanadı. Ata-analarg`a mektepke shekemgi ta`lim formasın tan`law huqıqı beriledi.

6-7 jaslı balanıń mektep ta`limine tayarlıg`ın anıqlawdı mektepke shekemgi jastag`ı balalar ta`lim-ta`rbiyası menen shug`ıllanıwshılar tiykarg`ı sha`rt esaplang`an – balanıń mektepke tayarlıg`ı mektepke shekemgi ha`m mektep da`wirindegi turmıs ta`rizi ha`mde iskerligi ushın ko`pir wazıypasın atqarıwı, shan`araq yamasa mektepke shekemgi ta`lim mekemesindegi ta`lim-ta`rbiya sha`rayatlarındag`ı mektep ta`limine azarsız o`tkeriwdi ta`miyinlew za`ru`rligin esapqa alıwları kerek.

Ata-analar o`z balalarınan qanday insanlar ta`rbiyalap atırg`anlıg`ın, olarda qanday paziyletler payda bolatug`ınlıg`ın ko`z aldına sa`wlelendiriwı kerek. Shan`araqtıń turmıs ma`deniyatı, shan`araq ag`zalarının` bir-birine hu`rmetli qarım-qatnası ha`m pu`tin shan`araq turmısın tuwrı sho`lkemlestiriwdi o`z ishine aladı. Bunday shan`araqlarda ta`rbiyalanıp atırg`an balalar a`ste-aqırın u`lkenlerdin` turmıs ta`jiriybelerin iyelep aladı. Bala menen shın kewilden sa`wbetlesiw balanı ata-anag`a jaqınlastıradı, olar ortasında mehr-aqibet ku`sheyedi. Shan`araqta ku`n ta`rtibine boysınbasa, u`y jumısları shan`araq ag`zaları ortasında tuwrı bo`listirilmese, bunday jag`daydag`ı balalardıń turmıs ta`jribesi kem bolg`anlıg`ı sebepli har qanday jumıstı o`zbetinshe orınlay almaydı ha`m qopal, ashıwshaq bolıp qaladı. Baqsha ta`rbiyashılarının` shan`araq penen alıp baratug`ın jumısının`

mazmunına to`mendegiler kiredi: bala ta`rbiyası, shan`araqtı bekkemlew, analıq ha`m balalıqtı qorg`aw boyınsha baqshada a`melge asırilatug`ın jumıstın`mazmunı menen tanıstırıp barıw, ata-anag`a o`z perzentlerinin ta`rbiyası ushın ma`mleket ha`m ja`miyet aldında juwapker ekenligin tu`sindirip barıw, ata-analardı bala ta`rbiyası ushın za`ru`r bolg`an bilimlerden xabardar etiw, balalardıń jas, anatomiyalıq ha`m fiziologiyalıq, ruwxıy o`zgeshelikleri, olardı shan`araqta ta`rbiyalawdın` mazmunı, metodı, jag`dayları menen tanıstırıw, bala ta`rbiyasında shan`araq penen birge islesiw, balanı durıs ta`rbiyalawdı qadag`alaw, shan`araq ta`rbiyasının` en` jaqsı u`lgilerin u`yreniw ha`m ulıwmalastırıw.

Bala baqshada iyelegen en` jaqsı qa`siyetlerin shan`araq dawam ettirip, shan`araqta iyelegen en` jaqsı qa`siyetlerin balalar baqshalarda qollansa go`zlegen na`tiyjege erisiw mu`mkin. Bul islerge basshı juwapker bolıp esaplanadı. Ol ata-analar menen islesiwde jıllıq reje du`zedi. Ol pedagogikalıq ken`este talqılanadı. Onda ulıwma ha`m topar ma`jilisleri, ata-analar ushın ashıq esikler ku`ni, gu`rrin` ha`m ken`esler, ko`rgizbeler h.t.b. ilajlardı o`tkeriwdin` waqtı ha`m juwapker shaxslar belgilenedi. Bul ja`nede u`lken ta`rbiyashının` jobası menen ta`rbiyashının` kalendarlıq jobasında sa`wlelenedi.

- Ata-ana ha`m shan`araq penen jeke islesiw. Bunda shan`araqta ta`rbiyashının` barıwı, ata-analar ushın sa`wbet o`tkeriw, olarg`a ma`sla`ha`t beriw, ata-analardı balanın` Mektepke shekemgi ta`lim mekemelerindegi turmısı menen tanıstırıw sıyaqlılar kiredi.

- Ata-analar menen ja`ma`a`t ta`rizinde sho`lkemlestiriletug`ın jumıslar. Bular ata-analardıń toparlıq ha`m ulıwmalıq ma`jilisleri, ata-analar mektebi, shembilikler, soraw-juwap kesheleri.

- Ko`rsetpeli jumıslar – jumıstın` bul tu`ri: ko`rgizbeler uyımlastırıw, balalardıń islerin ko`rsetiw, ashıq esikler ku`ni, ata-analar mu`yeshi, ata-analar ushın kitapxanalar sho`lkemlestiriw.

- Balanın` shan`arag`ın barıp ko`riw ha`m shan`araq ag`zaları menen jaqınnan tanısıw.

- Ata-analar pedagogikalıq ta`lim beriw ha`m basqalardı ko`rsetiw mu`mkin.

Juwmaqlap aytqanda, balalar mektep ta`limine tayarlıg`ına ta`sir etiwshi printsipler haqqında aytar ekenbiz, mektepke shekemgi ta`rbiya jasındag`ı balalardı shan`araqta ta`rbiyanın` ata-analar menen birge islesiwde, bunnan keyin ja`ne de quramalastırıw jolları izlep tabılsa maqsetke muwapıq bolar edi. Shan`araqtag`ı ta`rbiyanın` sotsial ta`rbiya menen baylanısın bekkemlew mektepke shekemgi ta`rbiya mekemesi qa`nigelerinin` pedagogikalıq alımları, bul tarawda ilimiy jumıs alıp barıwshı ta`jiriybe ha`m metodistlerdin` ornı ju`da` u`lken.

Paydalanilg`an a`debiyatlar

1. O`zbekstan Respublikasi Kadrlar tayarlaw milliy da`stu`ri. T., 1997.
2. A.Munavvarov «Oila pedagogikasi» T, «Uqituvchi» 1994 y
3. O.Turaeva «Oila etikasi va psixologiyasi» T, «Wqituvchi» 1998y
4. M.Xalmatova «Oylaviy munosabatlar madaniyati va sog`lom avlod tarbiyasi» T, «Wqituvchi» 2000 y
5. E.Yusupov, U.Yusupov «Oila-ma`naviyat bulog`i» Toshkent 2003
6. Xalq pedagogikasi. - T., “Universitet”, 1993.
7. O.Xasanbaeva Pedagogika tariyxinan xrestomatiya. T., “Oqitwshi”, 1993.
8. R.Mavlonova ha`m basqalar. Pedagogika. -T., “Oqitwshi”, 2002.
9. Pedagogika Munavvarov tahriri ostida. -T., “ Oqitwshi ”, 1997.
- 10.B.Ziyamammedov ha`m b. Pedagogika. -T, 2000.
- 11.P.Yusupova Maktabgacha tarbiya pedagogikasi. -T., 1993.
- 12.S.A.Kozlova, T.A.Kulikova Doshkol`naya pedagogika -M., 2000.

Qosimsha

Mektepke shekemgi ta`lim mekemeleri-shan`araq-ja`miyet ortasındag`ı birge islesiwdi jan`a pedagogikalıq texnologiya tiykarında uyreniwdin` a`meliy forması

Oqıtw maqsetleri

- Mektepke shekemgi ta`lim mekemeleri-shan`araq-ja`miyet ortasındag`ı birge islesiw jumısları;
- Shan`araq birge islesiwiniń tiykarǵı korinislari ha`m usılları haqqında;
- Shan`araq penen birge islesiw islerinin` na`tiyjeliligin asırıw jolları;
- Ata-analar menen payda bolǵan ha`r qanday jag`daylarda tuwrı jol tutıwı.

İskerlik turlerinin` qısqaşa mazmunı

1. “Birge islesiw degende neni tusinesiz?” Aqliy hujum. (10 minut)

Trener tın`lawshılarg`a “Birge islesiw degende neni tusinesiz?” degen soraw beredi, og`an berilgen juwaplardı flipchart doskag`a jazıp baradı. Tın`lawshılar menen birgelikte juwaplar ulıwmalastırıladı. Trener tın`lawshılar menen « Mektepke shekemgi ta`lim mekemeleri-shan`araq-ja`miyet ortasındag`ı birge islesiw » temasında soraw-juwap otkizedi.

Kerekli material:

- Flipchart
- Markerlar
- Kartochkalar
- Qag`az
- Mediaproektor
- Komp`yuter

2. “Shan`araq birge islesiwiniń tiykarǵı printsipleri”

Kishi lektsiya. (15 minut)

Trener tın`lawshılarg`a “Shan`araq birge islesiwiniń tiykarǵı printsipleri” haqqında slaydlar korsetiw arqalı kishi lektsiya oqıydı h.t.b

“Ata-analar ham tarbiyachshılar ortasında na`tiyjeli birge islesiw printsipleri” tarqatpa materialın beredi.

Tarqatma material:

“Ata-analar ham tarbiyachshılar ortasında na`tiyjeli birge islesiw printsipleri”
“Da`sturiy ha`m birgeliktegi pedagoglardın`

3. “Da`sturiy ha`m birgeliktegi pedagoglardın` ayırmashılıqları nede?” Kishi toparlarda islew. (20 minut).

Trener qatnasıwshılarg`a kishi kartochkalarg`a jazılğ`an “Da`sturiy ha`m birgeliktegi pedagoglardın` ayırmashılıqları”n birewden beredi. Doskag`a ulken vatmang`a “Da`sturiy pedagog” ha`m “Birgeliktegi pedagog” dep jazıladı ha`m vatman ekige bolinedi. Pedagog ayırmashılıg`ı boyınsha kartochka alğan qatnasıwshı ozinin` kartochkasındag`ı ayırmashılıq qaysı tiptegi pedagogqa tiyisli bolsa, sol pedagog ta`repine kartochkası japıstıradı. Zaruriyat bolganda, trener qatnasıwshılarg`a ja`rdemlesip, bag`darlap turadı. İskerlik juwmag`ında trener qatnasıwshılarg`a “ Da`sturiy ha`m birgeliktegi pedagoglardın` ayırmashılıqları” tarqatpa materialın beredi.

ayırmashılıqları”

Xrestomatiya:

“Shan`araq ha`m mektepke shekemgi ta`lim mekemesi birge islesiwi”

- ➔ Ata-analar ha`m tarbiyashılar ortasında oz-ara hurmet.
- ➔ Ata-analar ha`m mektepke shekemgi ta`lim mekemesi ta`rbiyashıları ortasında bolatug`ın qarım-qatnastın` kelisilgen usılın aldınnan belgilep alıw kerek.
- ➔ Jaqın baylanıstı saqlap turıw ushın oz-ara kelisilgen halda dawamlı ushırasıwlar sholkemlestiriw.
- ➔ Ata-analardın` ta`jriybesinen kelip shıg`ıp, olardıń mektepke shekemgi ta`lim mekemelerindegi ha`r turli shınıg`ıwılg`a qatnasıwın ta`miyinlew.
- ➔ Shan`araqlardag`ı ma`deniy ozgesheliklerdi hurmet qılıp, shınıg`ıwlar ha`m mektepke shekemgi ta`lim mekemelerinde otkeriletug`ın kesheler arqalı shinig`ıwlar ha`m mektepke shekemgi ta`lim mekemeleri kesheleri o`tkeriw ozgesheliklerdi uyreniw.

- ➔ Shan`araq ha`m balanın` kushli ta`replerine dıqqat qaratıw.

Ata-analar ha`m tarbiyashılar ortasında bala ha`m shan`araqqa tiyisli axborot almasılg`anda, isenimge a`mel qılıw. Birge islesiwde isenim juda` a`hmiyetli esaplanadı.

